

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

KATEDRA OBRONY CYWILNEJ

AON wewn. 4273/90

~~Do użytku służbowego~~

Egz. Nr. 17

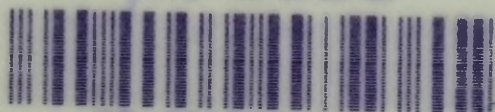
Zdzisław MONDRZYCKI

KSZTAŁTOWANIE
STRUKTUR PRZESTRZENNYCH POLSKI
W ASPEKCIE POTRZEB OBRONNYCH

SKRYPT

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

S/1190

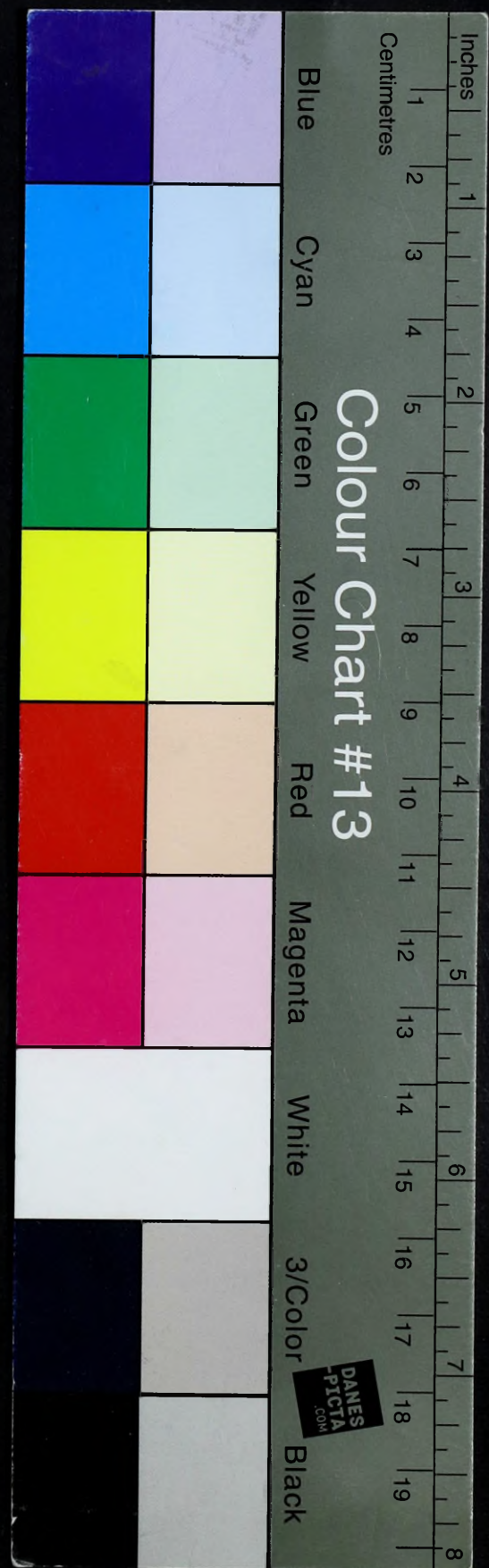

05-001504-017-0

WARSZAWA

62593 1990

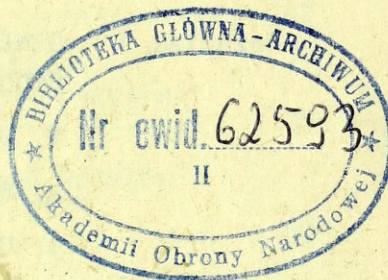
AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

KATEDRA OBRONY CYWILNEJ

AON wewn. 4273/90

~~Do użytku służbowego~~

Egz. nr 17

Zdzisław Mondrzycki

KSZTAŁTOWANIE STRUKTUR PRZESTRZENNYCH POLSKI
W ASPEKCIE POTRZEB OBRONNYCH

S k r y p t

WARSZAWA

WRZESIEŃ

1990

T r e ś ć

	Str.
WSTĘP	5
Rozdział I GENEZA OBRONNEGO KSZTAŁTOWANIA STRUKTUR PRZESTRZENNYCH PAŃSTWA	7
1. Okres pradziejowy	7
2. Starożytność i średniowiecze	8
3. Czasy nowożytne /do drugiej wojny światowej włącznie/...	9
4. Okres współczesny /po drugiej wojnie światowej/	11
Rozdział II OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO W POLSCE	13
1. Charakter planowania przestrzennego i jego miejsce w planowaniu państwowym	13
2. Podstawowe cechy zagospodarowywania przestrzeni	15
3. Rodzaje planów zagospodarowania przestrzennego	18
Rozdział III MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI STRUKTUR PRZESTRZENNYCH PAŃSTWA NA POTRZEBY OBRONNE	23
1. Cele obronne w zagospodarowywaniu przestrzeni	23
1/ Eliminowanie i łagodzenie kolizji struktur o charakterze obronnym z innymi strukturami przestrzennymi..	23
2/ Doskonalenie warunków zapewniających sprawność działania państwa na wypadek wojny	25
2* Podstawowe elementy zagospodarowania przestrzennego w świetle uwarunkowań obronnych	31

	Str.
1/ Sieć osadnicza z przemysłem	31
2/ Infrastruktura techniczna	43
Rozdział IV ZASADY WSPÓŁDZIAŁU MON W KSZTAŁTOWANIU	
STRUKTUR PRZESTRZENNYCH PAŃSTWA	47
1. Zasady ogólne	47
2. Konsultowanie projektów założeń i uzgadnianie projektów planów zagospo- darowania przestrzennego	48
3. Opiniowanie propozycji wskazań lokali- zacyjnych i planów realizacyjnych inwestycji budowlanych	49
4. Studiowanie struktur zagospodarowania przestrzennego	51
BIBLIOGRAFIA /wybrane pozycje/	53
ZAŁĄCZNIKI	
1. Struktura organizacyjna planowania zagospodarowania przestrzennego	55
2. Długookresowa strategia przestrzenna państwa	56
3. Zamierzenia obronne wkomponowane do projektu planu krajowego	57
4. Sposób rozwiązania kolizji drogi szybkiego ruchu z przykoszarowym placem ćwiczeń	60
5. Kolizje występujące między istniejącymi obiektami wojskowymi a założeniami rozwojowymi miasta	61
6. Makrostruktura funkcjonalno-przestrzenna Polski /Zależności: koncentracja - obronność/	63
7. Liczba głównych zakładów produkujących na potrzeby obronne	64
8. Aglomeracje i krajowe ośrodki rozwoju na tle regionów /województw/	65
9. Podstawowe dane o największych obszarach zurbani- zowanych	67
10. Podstawowe kształty zabudowy przestrzennej obszarów zurbanizowanych i ich ocena pod względem obronnym	68

	Str.
11. Aktualne tendencje przeobrażeń form przestrzennych aglomeracji w świetle potrzeb obronnych	71
12. Konsultowanie projektu założeń i planu krajowego ..	73
13. Konsultowanie projektów założeń i uzgadnianie projektów planów regionalnych	74
14. Uzgadnianie projektów założeń do planów miejscowych i projektów tych planów	75
15. Opiniowanie propozycji wskazań lokalizacyjnych inwestycji budowlanych /lub planów realizacyjnych/ o znaczeniu krajowym	76
16. Opiniowanie propozycji wskazań lokalizacyjnych inwestycji budowlanych /lub planów realizacyjnych/ o znaczeniu wojewódzkim	77
17. Opiniowanie propozycji wskazań lokalizacyjnych inwestycji budowlanych /lub planów realizacyjnych/ o znaczeniu lokalnym	78

W S T Ę P

Opracowanie pt.: "Kształtowanie struktur przestrzennych Polski w aspekcie potrzeb obronnych" stanowi próbę kompleksowego ujęcia wszystkich ważniejszych zagadnień z zakresu obronnej problematyki przestrzennej. Zagadnienia te mieszczą się w dziedzinach polityczno-społecznej, administracyjno-gospodarczej, obrony cywilnej i częściowo militarnej - stanowiąc bardzo ważny element przygotowań obronnych państwa na wypadek wojny.

Przedmiotową problematykę opracowano w taki sposób, aby była ona pomocna:

- zainteresowanej kadrze AON na potrzeby dydaktyczno-naukowe, a słuchaczom uczelni /w szczególności kursów podyplomowych i doktoranckich/ - w rozszerzeniu wiedzy z zakresu obronności kraju,
- wszystkim osobom, które zajmują się konsultowaniem i uzgadnianiem projektów planów zagospodarowania przestrzennego oraz opiniowaniem propozycji wskazań lokalizacyjnych inwestycji budowlanych z punktu widzenia potrzeb obronnych - w pracy służbowej.

Ponieważ do działalności tej mogą być włączani cywilni pracownicy naukowcy i oficerowie, którzy nie zajmowali się tymi problemami, dlatego wiele zagadnień przedstawiono niejako "od podstaw", a całemu opracowaniu nadano charakter skryptu.

Mając powyższe na względzie - dosyć zróżnicowaną problematykę przedmiotu zawarto w czterech rozdziałach. W pierwszym rozdziale przedstawiono skrótowo rozwój obronnego kształtowania struktur przestrzennych w aspekcie historycznym. W drugim - podano ogólne podstawy zagospodarowania przestrzennego, ze szczególnym zaakcentowaniem zmian wynikających z aktualnych przeobrażeń społeczno-politycznych. W trzecim - omówiono możliwości obronnego kształtowania struktur z równoczesnym uwzględnieniem społeczno-gospodarczych potrzeb państwa. Natomiast w czwartym - scharakteryzowano współdziałanie resortu obrony narodowej w kształtowaniu przedmiotowych struktur od strony organizacyjnej.

Mimo starań nie ustrzeżono się zapewne od błędów i niedociągnięć tym bardziej, że część rozwiązań i propozycji zawartych

w opracowaniu nie jest jeszcze w praktyce stosowana. Nieznany jest także ostateczny kształt planowania zagospodarowania przestrzennego w nowych warunkach ustrojowych. Dlatego też wszelkie nadesłane przez Czytelników uwagi dotyczące niniejszej pracy będą stanowić cenną pomoc przy ewentualnym opracowywaniu jej kolejnej ulepszonej edycji.

R o z d z i a ł I

=====

GENEZA OBRONNEGO KSZTAŁTOWANIA STRUKTUR PRZESTRZENNYCH
PAŃSTWA

1. Okres pradziejowy

Zależność sposobu zagospodarowywania przez człowieka przestrzeni od szeroko pojmowanej obronności sięga czasów bardzo odległych. Początków kształtowania się tej zależności należałoby poszukiwać w okresie przechodzenia ludzkości od myślistwa i pasterstwa do zajęć rolniczych. Efektem tej zmiany był osiadły tryb życia. W tych to właśnie czasach pojawia się wieś, która jest najprostszą formą osiedla. Zgromadzonego we wsiach majątku, a zwłaszcza żyjących tam ludzi, należało bronić przed zakusami wrogów. Dlatego właśnie najwcześniejsze osiedla ludzkie zakładano w terenie trudno dostępnym. Najczęściej budowano je w niedostępnych górach i bagnach, a także na wyspach i półwyspach. Tak więc w tych odległych historycznie czasach należy poszukiwać źródeł troski o wybieranie możliwie najbezpieczniejszych miejsc, gdzie można byłoby się schronić przed napadem przeciwnika. Tendencja ta jest aktualna także i dzisiaj.

Walory obronne terenu nawet w tak odległych czasach przy prymitywnych, z dzisiejszego punktu widzenia, środkach i sposobach walki - nie stanowiły jednak dostatecznej ochrony przed najazdem wroga. Spowodowało to już w czasach neolitu pojawienie się pierwszych obwarowań utrudniających dodatkowo dostęp do najważniejszych ówczesnych ośrodków życia społeczno-gospodarczego, jakimi są większe ówczesne skupiska ludzkie. Obwarowania te budowano początkowo z nasypów ziemnych, wzmacniając je niekiedy konstrukcjami drewnianymi, lub z kamiennych murów bez spoiwa. Umocnienia takie otaczano najczęściej fosami, które napełniano wodą. Za najwcześniejsze tego typu znane konstrukcje obronne w Europie uważane są obwarowania neolitycznej osady Stentinello koło Syrakuz na Sycylii. Z tego okresu pochodzą także głębokie fosy ryte w skale wapiennej w tzw. obozowisku Peu-Richard /departament Charente we Francji/.

Usytuowane w trudno dostępnych miejscach /często obwarowane/ osady nie mogły istnieć w całkowitej izolacji od otoczenia. Musiały bowiem prowadzić wymianę towarową i kontaktować się w różnych sprawach z sąsiadami. Istniały wreszcie zależności plemienne. Optymalne odległości między prehistorycznymi osadami /objętymi wspólną organizacją plemienną/ pokrywały się zapewne z czasem trwania całodziennego podróży odbywanej konno i wahały się prawdopodobnie w granicach od 40 do 60 km. Właśnie w owych różnych powiązaniach i zależnościach oraz wynikających z nich sposobów rozmieszczenia osiedli w terenie należy dopatrywać się prazależków struktur przestrzennych.

2. Starożytność i średniowiecze

Masowe zakładanie osad na terenach łatwo dostępnych nastąpiło w czasach starożytnych i średniowieczu, tj. dopiero wówczas gdy można było konstruować trwalsze i trudniejsze do pokonywania przeszkody pionowe /mury obronne, baszty, bramy warowne itp./. Antyczne i średniowieczne mury obronne były stawiane pionowo lub tylko z nieznacznym odchyleniem. Odchylenie to zwiększało się wraz z unowocześnianiem umocnień. Mury wzmacniano wieżami i basztami, które początkowo umieszczano w jego licu, później w załomach, a wreszcie budowano je na przedpolach w postaci tzw. bastionów. Szczególnie chroniono wjazdy budując, w okresie rozkwitu tych fortyfikacji, skomplikowane budowle zwane barbakanami. Od zarania dziejów wiele wysiłku wkładano w budowę umocnień, które miały utrudniać lub wręcz uniemożliwiać przeciwnikowi zdobycie osiedli ludzkich. Zdumiewającym wprost przykładem zapewnienia bezpieczeństwa, za pomocą umocnień, całemu dużemu powierzchniowo państwu - jest zbudowany pod koniec III w. p.n.e. Wielki Mur Chiński. ^{1/} Miał on ochro-

1/ Łączna długość muru wraz z odgałęzieniami wynosi 3100 km. Budowla oparta jest na fundamencie z bloków granitowych, wznoszących się 1,8 m nad poziom gruntu, na którym ustawiono mur z szarej cegły zlepionej wapnem. Wysokość ściany ceglanej waha się od 6 do 9 m, a szerokość wynosi 7,5 m u podstawy i 4,5 m na szczycie. Na całej długości muru zbudowano kilkadziesiąt tysięcy wież /wysokości ok. 12 m/ w odstępach co 50-100 m. Wymogi obronne państwa miały tu pierwszeństwo przed wszystkimi innymi względami, a nawet zdrowym rozsądkiem. Od 220 do 200 r. p.n.e. w budowie uczestniczyło 60 % ludności ówczesnych Chin. Zginęły miliony ludzi, których zwłoki chowano wewnątrz tego muru. W ten sposób powstał również najdłuższy cmentarz świata.

nić Chiny przed najazdami Mongołów i Mandżurów, jednakże - jak wiadomo - nie spełnił pokładanych w nim nadziei.

W Europie sytuacja ta bardzo długo nie ulega radykalnym zmianom. Rozwój broni palnej, a zwłaszcza artylerii powodował jedynie przesuwanie fortyfikacji coraz dalej na przedpola chronionego obiektu, zawsze na odległość większą niż istniały możliwości prowadzenia skutecznego ognia burzącego. Struktury obronne /fortyfikacje, warowne zamki itp./ są obok budowli sakralnych najbardziej charakterystyczne i zarazem typowe dla okresu średniowiecza.

3. Czasy nowożytne

/do drugiej wojny światowej włącznie/

Istotniejsze zmiany w kształtowaniu struktur przestrzennych pod względem obronnym pojawiły się w czasach nowożytnych, kiedy to powstają duże liczebnie armie wyposażone w coraz nowocześniejszą broń i sprzęt. Armie takie zużywają duże ilości różnego uzbrojenia, amunicji, sprzętu, części zamiennych i żywności, dlatego też nie mogą walczyć bez sprawnie funkcjonującego zaplecza ekonomicznego oraz administracji państwowej. Nie wystarczają już mniej lub bardziej bezpieczne miejsca o niewielkiej powierzchni. Potrzebne są duże obszary, gdzie bez większych zakłóceń można byłoby produkować to wszystko, co potrzebne jest walczącym wojskom. Pojawia się więc nowy problem - skutecznej ochrony rejonów przemysłowych zwanych także niekiedy, ze względu na ich przeznaczenie, rejonami "żywielskimi". Skuteczność taką upatrywano w odpowiednim ich rozmieszczeniu przestrzennym, tj. możliwie najdalej od potencjalnego przeciwnika.

W Polsce międzywojennej za taki właśnie najbezpieczniejszy rejon /a nie bezwzględnie bezpieczny!/ uważano Kotlinę Sandomierską. Była ona - jak wówczas uważano - poza zasięgiem ognia dalekonośnej artylerii i bezpośredniego oddziaływania lotnictwa potencjalnego przeciwnika zarówno z zachodu, jak i od wschodu. Rejon ten był i jest ponadto osłonięty licznymi trudnymi do pokonania przeszkodami terenowymi. Od

północy osłania go Wisła i Córy Świętokrzyskie, od zachodu - .
prawe dopływy Wisły, od wschodu - San, a od południa - Karpaty.
Ze względu na przebieg tych przeszkód rejon ten zwano też
"trójkątem bezpieczeństwa", a po jego połączeniu ze staropols-
kim rejonem przemysłowym - Centralnym Okręgiem Przemysłowym
/COP/. Jednakże najistotniejsze jest to, iż o jego usytuowaniu
zadecydowały nie tylko względy obronne, lecz również demogra-
ficzne i gospodarcze. W rejonie tym mieszkało bowiem wówczas
ponad 5,5 mln ludności głównie rolniczej, która emigrowała
stąd w poszukiwaniu zatrudnienia. Występowały tu też liczne
złoża surowców mineralnych, w tym także i takie, które nie
były jeszcze eksploatowane na skalę przemysłową. Budowa COP-u
była więc pod każdym względem przykładem prawidłowego kojarze-
nia potrzeb społeczno-gospodarczych z potrzebami obronnymi
państwa. Spełniała zatem podstawowy warunek, o jaki zabiega się
współcześnie przy formułowaniu wymagań obronnych względem za-
gospodarowania przestrzennego.

Należy przy tym wspomnieć, że koncepcja COP była dzie-
łem naukowców z Uniwersytetu Warszawskiego, którzy pracowali
pod kierownictwem docenta Władysława Kosieradzkiego. Autorem
uzasadnienia całego programu i opracowania szczegółowego był
Eugeniusz Kwiatkowski /wicepremier do spraw gospodarczych
i minister skarbu w gabinecie M. Zyndrama Kościałkowskiego/.
Można zatem powiedzieć, że już w Polsce międzywojennej obron-
ne kształtowanie struktur przestrzennych odbywało się przy
aktywnym udziale naukowców cywilnych i cywilnego aparatu pla-
nistycznego.^{2/}

Doświadczenia drugiej wojny światowej wpłynęły na zmia-
nę dotychczasowych wyobrażeń o rejonach bezpiecznych i skom-
plikowały dotychczasowe zasady przestrzennego rozmieszczania

2/ Podstawowym przemysłem w COP był przemysł zbrojeniowy.
W Kraśniku rozwijano produkcję amunicji artyleryjskiej wszyst-
kich typów, zaś w Jawidzu, Majdanie i Dębnie budowano fabryki
amunicji mało- i średniokalibrowej. W Gorajewicach, Pustkowie
i Niedomicach planowano uruchomienie produkcji materiałów wy-
buchowych. Natomiast karabiny maszynowe produkowano w Sanoku,
środki chemiczne w Dębicy, a działa artyleryjskie w Stalowej
Woli.

/uodparniania/ okręgów przemysłowych, gdzie można byłoby bez ingerencji ze strony przeciwnika odtwarzać technikę bojową i uzupełniać wojska walczące na froncie. Przyczyniły się do tego postępy w technice uzbrojenia, a zwłaszcza w lotnictwie, które w tym czasie znacznie zwiększyło zasięg działania i skuteczność niszczenia obiektów położonych na głębokim zapleczu. Jednakże w tamtym okresie istniały jeszcze rejony całkowicie bezpieczne, na które przeciwnik nie mógł oddziaływać ogniewo. Należały do nich terytoria Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, Kanady, Australii, a także wschodnioeuropejska i azjatycka część ZSRR. W lepszej sytuacji znalazły się więc państwa o rozległych terytoriach, położone zwłaszcza z dala od teatrów działań wojennych, na których rozstrzygały się losy wojny, a w gorszej - kraje o małej powierzchni znajdujące się blisko terenów, gdzie toczyły się zmagania wojenne. Zależności te pozostały aktualne do dnia dzisiejszego.

4. Okres współczesny

/po drugiej wojnie światowej/

Radykalna zmiana w poglądach na sposób uodparniania przestrzennego obszarów życielskich nastąpiła po drugiej wojnie światowej na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Spowodowały ją rozwój broni masowego rażenia, a zwłaszcza środków jej przenoszenia. Od tego bowiem czasu broń rakietowo-jądrowa zdolna jest razić każde dowolne miejsce na kuli ziemskiej, a więc nie ma już bezwzględnie bezpiecznych obszarów na całej planecie.

Uświadomienie tego faktu spowodowało okresowe zamieszanie i zamęt w poglądach na rozmieszczanie obszarów życielskich. Niektórzy specjaliści wojskowi uważali bowiem, że w tej sytuacji nie ma już potrzeby zajmowania się obronnym kształtowaniem struktur przestrzennych i sugerowali całkowite zaprzestanie tej działalności. Poglądy te, które można byłoby określić mianem nurtu katastroficznego, były na szczęście krótkotrwałe i niezbyt rozpowszechnione. Wśród specjalistów wojskowych przeważał jednak nurt realistyczny, którego przedstawiciele głosili potrzebę obronnego kształtowania struktur

pomimo występujących w tym względzie znacznych komplikacji. Wtórowała im większość przedstawicieli nauk cywilnych skupionych w Komitecie Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN.

Według poglądów przedstawicieli drugiego nurtu rola rozmieszczania /pod względem obronnym/ zarówno poszczególnych obiektów, jak i całych struktur niepomierne wzrosła, jednakże problem ten stał się o wiele bardziej skomplikowany i trudniejszy do rozwiązania. O ile do tej pory wystarczyło zwykłe rozeznanie i intuicja, to współcześnie nie można już obejść się bez badań naukowych wskazujących na takie rozwiązania przestrzenne, które byłyby do pogodzenia zarówno pod względem obronnym, jak i społeczno-ekonomicznym. Chodzi bowiem o takie kształtowanie struktur przestrzennych, aby mogły one przede wszystkim funkcjonować w warunkach pokoju, a także w wypadku ewentualnej wojny. Żadne bowiem państwo - nawet najbogatsze - nie jest w stanie rozwijać swoich struktur głównie na wypadek wojny. Nie jest to możliwe ze względów ekonomicznych. Jednakże znalezienie takich kompromisowych "pokojuwo-wojennych" rozwiązań jest bardzo trudne, a niekiedy nawet niemożliwe. Nie wszystkie rozwiązania przestrzenne, korzystne pod względem obronnym, wzbogacają równocześnie struktury z punktu widzenia potrzeb społecznych, ochrony środowiska naturalnego i innych. Dlatego właśnie wspomniane uprzednio badania są takie nieodzowne. W ten sposób obronne kształtowanie struktur przestrzennych zyskało nowy paradygmat, który stał się impulsem do dalszego rozwoju tej dziedziny.

R o z d z i a ł I I
=====

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO
W POLSCE

1. Charakter planowania przestrzennego i jego miejsce w planowaniu państwowym

Współcześnie nie ma żadnego nowoczesnego państwa, w którym nie planowano by /prognozowano/ społecznych i gospodarczych zamierzeń rozwojowych. Potrzeba planowania /prognozowania/ jest na ogół wszędzie uznawana, chociaż liczne są również zastrzeżenia co do metod i stopnia szczegółowości tego działania.

W Polsce system planowania państwowego dzieli się do tej pory na dwa współzależne działy /podsystemy/:

- społeczno-gospodarczy - który określa cele działalności gospodarczej w różnych przekrojach czasowych oraz przewiduje środki na ich realizację, zaś lokalizację poszczególnych obiektów synchronizuje z ustaleniami zawartymi w dziale drugim;
- zagospodarowania przestrzennego - który ustala przeznaczenie i sposób zagospodarowania poszczególnych obszarów, zgodnie z interesami ogólnokrajowymi i celami nakreślonymi w dziale pierwszym, a także - z estetyką i ładem przestrzennym.

Mając na względzie prawa wolnego rynku odstępuje się ostatnio od sztywnego i hierarchicznego planowania społeczno-gospodarczego oraz wprowadza nowe zasady programowania działalności ekonomicznej. Zakłada się przy tym, że to rząd z własnej inicjatywy lub na wniosek sejmu będzie przedstawiał mu: analizy i oceny sytuacji gospodarczej, prognozy gospodarcze, wieloletnie programy działalności społeczno-gospodarczej i jej założenia. Natomiast organy władzy terenowej, w ramach swych kompetencji, będą mogły opracowywać podobne rodzaje programów. Do ich kompetencji będzie należało określenie rodzaju,

treści i horyzontów czasowych tych programów. Jak z tego wynika, planowanie społeczno-gospodarcze w jakiejś formie będzie nadal istniało, a odstąpi się jedynie od ustaleń dyrektywnych, co umożliwi na każdym szczeblu władzy wykonawczej prowadzenie bardziej elastycznej polityki w tym zakresie. Być może, że dotychczas stosowane określenie "planowanie" zostanie zastąpione innym terminem - np. "programowaniem" /?/.

Nieco odmiennie powinny przebiegać zmiany w planowaniu zagospodarowania przestrzennego. Jak wiadomo planowanie to powstało wówczas, gdy zaczęło brakować terenu i na jedną działkę przypadało wielu chętnych. Przyczyną sprawczą jego powstania była więc potrzeba takiego dysponowania terenami, aby były zabezpieczone potrzeby ogólnonarodowe, a nie partykularne interesy poszczególnych instytucji /branż/. Planowanie przestrzenne może spełniać tę funkcję jedynie wówczas, gdy jest w jakimś stopniu dyrektywne. Charakteryzowało się ono zawsze:

- interdyscyplinarnością, gdyż w przedmiotową działalność zaangażowana jest wiedza wielu różnych dziedzin naukowych /geografia, urbanistyka, ekonomia itp./,
- kompleksowością, co wynika z potrzeby podejmowania optymalnych decyzji,
- współzależnością skal i wieloskalowością, ponieważ występuje na różnych szczeblach zarządzania /przejawia się to w hierarchizacji planów przestrzennych np.: krajowy - regionalny - gminny/.

Przedmiotowe planowanie jest /i będzie prawdopodobnie nadal/ prowadzone w trzech współzależnych formach:

- a/ centralne /krajowe/ - ustalające kierunki zagospodarowania przestrzennego całego kraju, realizowane jest ono przez Centralny Urząd Planowania;
- b/ regionalne - ustalające kierunki zagospodarowania przestrzennego województw, realizowane jest ono przez biura planowania poszczególnych urzędów wojewódzkich w pionie Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa;
- c/ miejscowe - ustalające kierunki zagospodarowania przestrzennego gmin, opracowywane jest ono w biurach planowa-

nia urzędów wojewódzkich w myśl ustaleń samorządów terytorialnych i zgodnie z planami regionalnymi.

Strukturę organizacyjną planowania zagospodarowania przestrzennego przedstawia załącznik 1.

Podstawowymi aktami prawnymi normującymi działalność związaną z zagospodarowaniem przestrzeni są:

- a/ Ustawa z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym /Dz.U. nr 35 poz. 185/ - która jest nowelizowana od 1988 roku;
- b/ Ustawa z dnia 30 lipca 1990 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości /w druku/;
- c/ Zarządzenie Nr 7 Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 kwietnia 1986 r. w sprawie uwzględniania aspektów obronnych w planowaniu przestrzennym /Dz.U. KOK nr 6 z 6.08.1986 r./;
- d/ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1985 r. w sprawie podziału inwestycji oraz zakresu zasad i trybu ustalania ich lokalizacji /Dz.U. nr 31 poz. 140/.
- e/ Instrukcja w sprawie współdziałania organów wojskowych w kształtowaniu zagospodarowania przestrzennego kraju, sygn. Szt.Gen. 1289/87 /będzie znówelizowana po zmianie Ustawy z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym/.

Wyżej wymienione dokumenty stanowią podstawę prawną do zagospodarowania przestrzeni. Traktują one planowanie przestrzenne jako działalność ciągłą, nie kończącą się z chwilą zatwierdzenia planów. Podstawowym środkiem realizacji tych planów są decyzje lokalizacyjne. Dzięki nim można przyspieszać bądź też hamować działalność inwestycyjną.

2. Podstawowe cechy zagospodarowywania przestrzeni

Najogólniej można powiedzieć, że zagospodarowanie przestrzenne jest świadomym i celowym społeczno-gospodarczym działaniem człowieka na określonej przestrzeni. Przejawia się ono w lokalizowaniu obiektów, które tworzą w terenie pewne układy przestrzenne, zwane strukturą przestrzenną. Najczęściej przybiera ona kształt węzłowo-pasmowy.

Wiodącymi zadaniami zagospodarowania przestrzennego są:

- racjonalne wykorzystanie zasobów występujących na danym obszarze, z uwzględnieniem potrzeb człowieka i zachowaniem równowagi przyrodniczej;
- zapobieganie degradacji środowiska naturalnego i jego rekultywacja;
- ustalanie proporcji rozwoju poszczególnych dziedzin życia społeczno-gospodarczego;
- rozdysponowanie poszczególnych obszarów według potrzeb ogólnokrajowych;
- zachowanie najwyższych wartości zagospodarowania utworzonych w okresach poprzednich;
- podnoszenie zdolności obronnej państwa.

Ażeby sprostać tym zadaniom, prowadzona jest od lat ciągła działalność zmierzająca do poznania mechanizmów rządzących rozwojem struktur przestrzennych w makroskali i na określonych przestrzeniach /kraj, województwo, miasto, gmina, część miasta i gminy/.

Na zagospodarowanej przestrzeni występują bardzo różnorodne skomplikowane procesy polegające między innymi na:

- szybkości dokonywujących się przemian /zanim struktury przestrzenne zdołają się utrwalić, już trzeba je modernizować/;
- współzależności poszczególnych elementów zagospodarowania przestrzennego /np. budowa autostrady pociąga za sobą rozwój miast/;
- zróżnicowaniu struktur przestrzennych /wynikających ze zróżnicowania przyrodniczego i dokonywanego przez człowieka/;
- konfliktowości między funkcjami /określony obszar może być równie przydatny dla wielu użytkowników/.

W makrostrukturze funkcjonalno-przestrzennej kraju można wyróżnić trzy podstawowe elementy:

- węzły /jednostki osadnicze/, stanowią rejony koncentracji działalności ludzkiej. Cechą ich jest policentryczność i wielofunkcyjność, względnie równomierne rozmieszczenie oraz, poza nielicznymi wyjątkami, dosyć racjonalna struktura wielkości, co łącznie umożliwia osiągnięcie celów pożądaných pod względem społeczno-gospodarczym i obronnym.

- linie lub pasma /ciągi infrastruktury technicznej/, wiążą węzły w układy przestrzenne umożliwiając kierowanie, zarządzanie i wymianę, a pośrednio także produkcję. Cechą ich jest kształt wieloboczny umożliwiający podwyższanie sprawności połączeń między głównymi ośrodkami i obszarami aktywności społeczno-gospodarczej zarówno w skali regionalnej, krajowej, jak i międzynarodowej /podstawowe trudności wynikają tu ze złego stanu technicznego, który jest rezultatem wieloletniego niedoinwestowania/.
- strefy /obszary rolnicze, leśne, rekreacyjne/, występują między węzłami i liniami. Charakteryzują się postępującą specjalizacją i względnie prawidłową strukturą użytkowania terenów /za wyjątkiem zwiększenia lesistości i zahamowania ubytku użytków rolnych dobrych klas nie wymagają one istotniejszych korekt/.

Zarówno wyżej wymienione elementy /węzły, linie, strefy/, jak i kształt węzłowo-pasmowy zagospodarowania przestrzennego RP można zaobserwować na rysunku przedstawionym w załączniku 6. Racjonalność modelu węzłowo-pasmowego jest /zdaniem większości ekspertów/ najwyższą wartością materialną gospodarki przestrzennej osiągniętą w okresie powojennym.

Węzły tworzą większe skupienia ludności, produkcji przemysłowej i usług. Obok największych w Polsce węzłów zwanych aglomeracjami występują różnej wielkości ośrodki miejskie, które łącznie z poprzednimi tworzą pewien hierarchiczny system sieci osadniczej ulegający ustawicznym przemianom pod względem ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Większe i mniejsze węzły kooperują ze sobą wymieniając ludzi, produkty oraz informacje, co sprawia, że są one połączone pasmami infrastruktury technicznej, w której najistotniejsze są układy transportowe, energetyczne i wymiany informacji. Według najpełniejszej definicji - infrastrukturę techniczną stanowią: "utworzone przez człowieka, trwale zlokalizowane, liniowe i punktowe obiekty, użytku publicznego, stanowiące podbudowę życia społeczno-gospodarczego, z uwagi na ich funkcje przemieszczania: osób i ładunków /transport/, wiadomości /łączność/, energii elektrycznej /energetyka/ i wody

/gospodarka wodna/". W tak sformułowanej definicji nie mieszczą się ruchome obiekty transportowe /tabor/ i jakiegokolwiek inne - nie spełniające funkcji przemieszczania.

Większość decyzji planistycznych dotyczy tworzenia węzłów i linii /pasm/, które są rozwijane najczęściej kosztem stref. Na decyzje te wpływają zasadniczo prawa /prawidłowości/ koncentracji, dekoncentracji i ograniczeń progowych. Wynikają one z korzyści i możliwości umiejscowienia elementów zagospodarowania przestrzennego w określonej przestrzeni. Przykładowo jednostka osadnicza rozwija się dotąd, dopóki występują korzyści wynikające ze wspólnej lokalizacji obiektów /układów/. Gdy korzyści te przestają już oddziaływać, a istniejąca forma koncentracji staje się z różnych względów uciążliwa - rozpoczyna się proces dekoncentracyjny i pewne jej formy zostają przeniesione poza obręb jednostki osadniczej. W ten sposób powstają aglomeracje, konurbacje tj. nowe formy koncentracji. Rozwój ich może być również zakłócony ograniczeniami progowymi o charakterze fizycznym /np. bagna/ lub technicznym /np. ograniczony zasięg sieci wodno-kanalizacyjnej/. W działalności planistycznej dąży się do tego, aby nie dopuścić do kumulacji tych ograniczeń.

3. Rodzaje planów zagospodarowania przestrzennego

W zależności od zasięgu terytorialnego wyróżnia się trzy rodzaje planów zagospodarowania przestrzennego:

- a/ plan krajowy,
- b/ plany regionalne,
- c/ plany gmin /miast/.

Na wniosek samorządu terytorialnego mogą być ponadto opracowywane plany szczegółowe jednostek osadniczych lub ich części.

Plan krajowy obejmuje swym zasięgiem cały obszar państwa.^{3/} Do tej pory był on częścią perspektywicznego planu rozwoju społeczno-gospodarczego i stanowił rozwinięcie tego ostatniego, głównie w zakresie kompleksowego rozmieszczenia jego elementów na konkretnym obszarze.

Opracowany w 1989 r. projekt planu krajowego nie narusza gestii organów samorządu terytorialnego w sprawach planowania oraz nie dubluje tematyki zawartej w planach regionalnych i miejscowych. Ponadto nie pełni on funkcji dystrybutora środków centralnych oraz nie określa bezpośrednio instrumentów ekonomicznych wpływających na inicjatywę w przestrzeni podmiotów gospodarujących, ale stwarza przesłanki i formułuje postulaty w tym zakresie. Plan ten ustala także proporcje rozwoju poszczególnych obszarów, ich specjalizację, a także cele polityki przestrzennej kraju i jego części pod kątem likwidacji dysproporcji w poziomie życia ludności, osiągania optymalnych efektów społeczno-gospodarczych /gdzie istotną rolę odgrywa lokalizacja/ oraz ochrony środowiska naturalnego. Długookresową strategię /politykę/ przestrzenną państwa zawartą w tym planie obrazuje załącznik 2.

3/ W latach siedemdziesiątych i częściowo osiemdziesiątych w zespołach planowania regionalnego opracowywano na potrzeby planu krajowego dziewięć planów makroregionalnych, które obejmowały po kilka województw o zbliżonych cechach geograficznych. Były to plany obejmujące następujące województwa /w nawiasach podano siedziby wspomnianych zespołów/:

- a/ stołeczny /Warszawa/ - stołeczne warszawskie, ciechanowskie, radomskie, ostrołęckie, siedleckie;
- b/ środkowy /Łódź/ - miejskie łódzkie, skierniewickie, płockie, piotrkowskie, sieradzkie;
- c/ północno-wschodni /Białystok/ - białostockie, łomżyńskie, olsztyńskie, suwalskie;
- d/ północny /Gdańsk/ - elbląskie, gdańskie, koszalińskie, słupskie, szczecińskie;
- e/ południowy /Katowice/ - bielskie, częstochowskie, katowickie, opolskie;
- f/ południowo-wschodni /Kraków/ - miejskie krakowskie, kieleckie, krośnieńskie, nowosądeckie, przemyskie, rzeszowskie, tarnobrzeskie, tarnowskie;
- g/ środkowo-wschodni /Lublin/ - bielsko-podlaskie, chełmskie, lubelskie, zamojskie;
- h/ środkowo-zachodni /Poznań/ - bydgoskie, kaliskie, konińskie, pilskie, poznańskie, toruńskie, włocławskie;
- i/ południowo-zachodni /Wrocław/ - gorzowskie, jeleniogórskie, legnickie, leszczyńskie, wałbrzyskie, wrocławskie, zielonogórskie.

Z realizacji wyżej wymienionych planów na razie zrezygnowano.

W zakresie doskonalenia walorów obronnych państwa w przedmiotowym planie kierowano się następującymi zasadami:

- dekoncentracją rozmieszczenia ludności i sił wytwórczych,
- zharmonizowaniem rozwoju regionów,
- substytucją powiązań infrastrukturalnych oraz obniżaniem transporto- i energochłonności,
- przeciwdziałaniem zanieczyszczaniu środowiska przyrodniczego,
- możliwością wykorzystania bazy turystycznej do rozmieszczenia ewakuowanej ludności w przypadku zagrożenia.

Realizację tych zasad w poszczególnych dziedzinach zagospodarowania przestrzennego zamierza się osiągnąć poprzez wprowadzenie w życie zamierzeń wymienionych w załączniku 3. Pozwoli to na takie rozmieszczenie działalności społeczno-gospodarczej i osiągnięcie takiego stanu środowiska przyrodniczego, które:

- spełniają warunki niezawodności w funkcjonowaniu,
- są odporniejsze na klęski żywiołowe i stany awaryjne,
- są zdolne do spełnienia wymagań obronnych w warunkach zagrożenia,
- zapewniają realizację zadań związanych z ochroną i zaopatrzeniem ludności w sytuacji klęski żywiołowej, większych awarii oraz na wypadek wojny.

Plan regionalne pokrywają swoim zasięgiem terytoria województw. Obecnie opracowuje się 49 takich planów. W zakresie elementów perspektywicznych mają one charakter studialny i w tym względzie oddziałują na plan krajowy. Natomiast w odniesieniu do problematyki zagospodarowania przestrzennego województw plany te uściślają i rozwijają koncepcje zawarte w planie krajowym. Są one zarazem jedynym dokumentem zawierającym program społeczno-gospodarczego rozwoju województwa na dłuższy okres. Celem opracowywania planów regionalnych jest dostarczenie władzom wojewódzkim instrumentu dla kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu województwa zapewniającego warunki do poprawy jakości życia społeczeństwa, zachowania równowagi przyrodniczej, ochrony dóbr kultury, zwiększenia efektywności procesów gospodarczych i podnoszenia zdolności obronnej państwa.

Plan regionalny określa przyrodnicze, społeczne, ekonomiczne i kulturowe warunki przestrzennego zagospodarowania regionu oraz cele i zasady regionalnej polityki przestrzennej. W szczególności ustala on między innymi: możliwości i ograniczenia rozwoju społeczno-gospodarczego, rozmieszczenie podstawowych funkcji społeczno-gospodarczych oraz zasady i sposoby kształtowania struktur przestrzennych, rozwój i strukturę sieci osadniczej, wymagania i warunki w dziedzinie ochrony dóbr kultury oraz w dziedzinie ochrony środowiska, a także rozmieszczenie infrastruktury technicznej i społecznej o zasięgu i znaczeniu regionalnym.

Wszystkie plany regionalne zostały opracowane w połowie lat osiemdziesiątych. Ich nowa wersja ma być prawdopodobnie wykonana po ukazaniu się nowej ustawy o planowaniu przestrzennym.

Plany gmin /miast/ obejmują 2389 jednostek planistycznych, tj. 1964 gmin i 425 miast-gmin. Liczby te jednakże stale się zmieniają. Podstawowe znaczenie mają tu funkcje rolnicze. Do planów tych należy również zaliczyć plany miast małej i średniej wielkości, a także miast dużych oraz ich dzielnic. Znajdują się one w gestii samorządów terytorialnych. W latach siedemdziesiątych i częściowo osiemdziesiątych opracowywano plany aglomeracji miejskich /18/ oraz krajowych /32/ i regionalnych ośrodków rozwoju /235/. Sposób opracowywania tych planów zostanie unormowany w nowej ustawie o planowaniu przestrzennym.

x

x

x

Plany zagospodarowania przestrzennego do tej pory można było podzielić także zależnie od:

a/ szczególności zawartej w nich problematyki, na:

- ogólne, które określają politykę przestrzenną na danym obszarze,
- szczególne, które zawierają więcej cech działania dyrektywnego;

b/ obejmowanego okresu, na:

- kierunkowe /ponad 20-letnie/, które obejmują okres kierun-

- kowego planu rozwoju społeczno-gospodarczego,
- długookresowe /20-letnie/, które obejmują okres perspektywnego planu rozwoju społeczno-gospodarczego,
 - średniookresowe /5- i 2-letnie/, które obejmują okresy bieżącego i najbliższego wieloletniego planu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Wydaje się, że nie ma potrzeby opracowywania planów w tak wielu zróżnicowanych przekrojach czasowych. Zostaną one zapewne zredukowane do niezbędnego minimum, o czym będzie wiadomo dopiero po wejściu w życie wspomnianej ustawy.

R o z d z i a ł I I I
=====

MOŻLIWOŚCI ADAPTACJI STRUKTUR PRZESTRZENNYCH PAŃSTWA
NA POTRZEBY OBRONNE

1. Cele obronne w zagospodarowywaniu przestrzeni

Działalność resortu obrony narodowej w zakresie kształtowania struktur przestrzennych państwa w aspekcie potrzeb obronnych obejmuje:

- a/ eliminowanie i łagodzenie kolizji struktur o charakterze obronnym /głównie obiektów wojskowych/ z innymi strukturami przestrzennymi - łatwiejsza płaszczyzna działania;
- b/ doskonalenie warunków zapewniających wysoką sprawność działania i ciągłość funkcjonowania państwa na wypadek wojny oraz klęsk żywiołowych i większych awarii zdarzających się także w czasie pokoju - trudniejsza płaszczyzna działania.

Całokształt tej działalności ma bardzo ważny wpływ na szeroko pojmowaną obronność. Ułatwia ona bowiem z jednej strony kształtowanie bądź też zachowanie infrastruktury obronnej niezbędnej dla Sił Zbrojnych RP /i nie tylko!/, z drugiej zaś - stwarza sprzyjające warunki do funkcjonowania państwa zarówno w czasie pokoju, jak i na wypadek wojny. Chodzi zatem o takie kształtowanie struktur przestrzennych państwa, aby nie kolidowały one ze sobą, lecz wzajemnie się uzupełniały i wspierały.

1/ Eliminowanie i łagodzenie kolizji struktur o charakterze obronnym z innymi strukturami przestrzennymi

Rozwój struktur przestrzennych państwa nie odbywa się "w próżni", lecz na terenie już w mniejszym lub większym stopniu zagospodarowanym. Najczęściej zastępuje się już "zużyte" mało efektywne struktury, bardziej doskonałymi i lepiej funkcjonującymi w nowych uwarunkowaniach. Na tym tle dochodzi często do kolizji między istniejącymi obiektami, które niekoniecznie muszą być przestarzałe, a - nowymi. Nakładają się na to dodatkowo sprzeczności wynikające z odmiennych interesów poszczególnych branż, co łącznie utrudnia osiągnięcie

kompromisu. Ponieważ określony obszar może być ze społeczno-gospodarczego punktu widzenia równie przydatny dla kilku użytkowników, więc w praktyce planistycznej występuje raczej problem minimalizacji kolizji, a nie ich unikania.

W resorcie obrony narodowej zostały w latach siedemdziesiątych opracowane zasady, według których należy eliminować bądź też łagodzić kolizje między istniejącymi obiektami wojskowymi i przekształceniami strukturalnymi. Przede wszystkim trzeba równorzędnie traktować rozwój społeczno-gospodarczy i potrzeby obronne państwa, a wszędzie tam, gdzie jest to tylko możliwe - czynić wzajemne ustępstwa. Można to prześledzić na następującym przykładzie. Planowana jest budowa drogi szybkiego ruchu przez przykoszarowy plac ćwiczeń. Za takim jej przebiegiem przemawiają najniższe koszty budowy i najkrótsze połączenie miejsc docelowych. Każde przesunięcie drogi w inne miejsce spowoduje znaczne zwiększenie tych kosztów, utratę gleb wysokiej klasy bonitacyjnej, wydłużenie trasy itp. Natomiast plac ćwiczeń jest tylko częściowo zagospodarowany i wykorzystywany głównie jako czołgowisko, które byłoby odcięte od kompleksu koszarowego gdyby tę drogę zbudowano. W tym wypadku rozwiązanie kompromisowe wydaje się być możliwe, gdyż można zobowiązać inwestora do wybudowania wiaduktu dla pojazdów wojskowych udających się na wspomniane czołgowisko. Sytuację tę obrazuje załącznik 4.

W wypadku istnienia możliwości zmiany lokalizacji obiektów wojskowych należy z kolei kierować się wyłącznie rachunkiem ekonomicznym, kalkulując co się bardziej opłaca. Inwestor powinien bowiem pokryć wszystkie koszty takiego przedsięwzięcia. Jeżeli zamierza on przykładowo zbudować dom spokojnej starości w miejscu kosztownie urządzonego /na wypadek wojny/ stanowiska dowodzenia wyższego związku operacyjnego, to z uwagi na wysokie koszty - związane z odtworzeniem obiektu wojskowego w innym miejscu - szybko z takiego pomysłu zrezygnuje.

Ważną sprawą jest dostrzeganie także takich okoliczności, kiedy zmiana lokalizacji obiektów wojskowych jest niemożliwa ze względu na nadrzędne racje operacyjno-obronne. Położenie stanowisk startowych rakiet przeciwlotniczych od obiektu osłanianego zależne jest bowiem od właściwości tak-

tyczno-technicznych uzbrojenia i sposobu prowadzenia walki.

Niekiedy kolizje występujące między obiektami wojskowymi i innymi o charakterze obronnym a rozwijającymi się strukturami zagospodarowania przestrzennego są na planach trudne do wykrycia. Wynika to stąd, że projekty tych planów, a właściwie ich kopie, są najczęściej opracowane mało komunikatywnie i niejednolicie. Obrazuje to załącznik 5.

2/ Doskonalenie warunków zapewniających sprawność działania państwa na wypadek wojny

Znacznie trudniejsze jest takie kształtowanie struktur przestrzennych, aby z jednej strony były one zgodne z rozwojem społeczno-gospodarczym kraju, zaś z drugiej - sprzyjały szeroko pojmowanej obronności państwa bez uszczuplenia wydatków na działalność w innych dziedzinach. Podstawowym celem obronnym w zagospodarowywaniu przestrzeni jest doskonalenie warunków zapewniających wysoką sprawność działania państwa na wypadek wojny oraz klęsk żywiołowych i zwarń w czasie pokoju. Do tego celu można dążyć tylko w takim zakresie, w jakim jest on zbieżny z celami społeczno-gospodarczymi. Wynika to stąd, że nawet najbogatsze państwa nie są w stanie /ze względów ekonomicznych/ kształtować swoich struktur przestrzennych wyłącznie na potrzeby wojny. Ponadto rozwój przestrzenny każdego kraju /w tym również Polski/ nie jest i nigdy nie będzie procesem zamkniętym. Dlatego też do wyżej sformułowanego podstawowego celu obronnego można się jedynie ciągle zbliżać, a nie można go definitywnie osiągnąć. W toku realizacji tego zamierzenia szczególną uwagę zwraca się na:

- a/ uodparnianie kluczowych układów struktur w kategoriach przestrzennych;
- b/ zapewnianie dogodnych warunków do prowadzenia akcji ratunkowych;
- c/ stwarzanie sprzyjających warunków do wykonywania zadań nałożonych na siły zbrojne.

Uodparnianie struktur przestrzennych na wypadek wojny wiąże się ściśle ze stopniem skoncentrowania ludności i inwestycji na obszarze państwa. Zjawisko koncentracji przejawia

się w budowie dużych miast, obiektów energetycznych o wysokich mocach, dużym skupieniu zakładów przemysłowych i węzłów komunikacyjnych. Wszystko to jest niekorzystne z obronnego punktu widzenia, ponieważ ułatwia przeciwnikowi niszczenie podstawowych elementów życia społeczno-gospodarczego skupionych w nielicznych miejscach. Jednakże koncentracja czyli zespolenie majątku trwałego i ludności jest bardzo korzystna pod względem ekonomicznym, co sprawia, że nie można się jej przeciwstawiać, lecz należy właściwie nią kierować po to, aby nie dopuścić do wynaturzonego zjawiska nadmiernej koncentracji niezmiernie niekorzystnej także ze społecznego punktu widzenia. W tym względzie interesy społeczne i obronne państwa są całkowicie zbieżne. Nadmierna koncentracja to uciążliwość dojazdów, hałas, zatrute spalinami powietrze itp.

Żeby uniknąć wyżej wymienionych uciążliwości, struktury przestrzenne państwa usiłuje się kształtować według koncepcji umiarkowanej policentrycznej koncentracji /UPK/. Koncepcja ta z jednej strony przewiduje wykorzystanie pozytywnych efektów wynikających z koncentracji przemysłu, sieci osadniczej i infrastruktury technicznej /których nie może zapewnić lokalizacja rozproszona/, natomiast z drugiej - kładzie nacisk na racjonalną wielkość miast, tj. taką, która nie powoduje ujemnych zjawisk towarzyszących nadmiernej urbanizacji. Oprócz uciążliwości /o których już była mowa wcześniej/, przekroczenie pewnych wielkości progowych powoduje wzrost kosztów rozbudowy systemów infrastruktury technicznej do tego stopnia, że opłacalniejsza staje się lokalizacja inwestycji w mniejszych ośrodkach. Dlatego też korzystniejsze jest dynamizowanie obszarów słabiej zagospodarowanych, poprzez przesuwanie akcentów wzrostu gospodarczego do rejonów rolniczych i rolniczo-przemysłowych w północnej i północno-wschodniej części Polski, przy równoczesnym rozwijaniu największych ukształtowanych aglomeracji drogą przekształceń jakościowych /zamiast ilościowych/.

Zgodnie z UPK rozwój kraju miał być oparty na intensywnie rozwijanych ośrodkach, będących ogniskami postępu gospodarczego, cywilizacyjnego i kulturalnego. Ośrodkami tymi są aglomeracje oraz wybrane ośrodki miejskie, które stanowią

podstawę układu osadniczego Polski. W myśl tej koncepcji miały one być utrzymywane w rozmiarach nie kolidujących z wymaganiami stałego podnoszenia jakości życia mieszkańców oraz prawidłowego ich rozwoju. Najważniejsze elementy makrostruktury funkcjonalno-przestrzennej RP, obrazujące zarazem system UPK na tle zależności występujących między koncentracją i obronnością - przedstawia załącznik 6.

W świetle powyższego należy uznać, że koncepcja UPK jest zbieżna zarówno z celami społeczno-gospodarczymi, jak i obronnymi państwa. Dlatego właśnie z koncepcją tą wiązano duże nadzieje na bardziej równomierne rozmieszczenie ludności i inwestycji, tj. na złagodzenie występujących na terenie kraju rażących dysproporcji. Jednakże regionalne zróżnicowanie zagospodarowania przestrzennego Polski ma dotąd charakter bardzo stabilny. Wskaźniki urbanizacji i produkcji przemysłowej w ciągu ostatniego dwudziestolecia zachowują stale niemal te same proporcje i jak dotąd nic nie wskazuje na to, że w niedalekiej przyszłości nastąpi jakaś poważniejsza zmiana. Dlatego też dobrze byłoby zbadać możliwości bardziej radykalnego zahamowania wciąż nasilającego się trendu koncentracji inwestycji. Aglomeracje ukształtowane skupiają już dzisiaj gros potencjału ekonomicznego, a na przełomie bieżącego i przyszłego stulecia - także około 40 % ludności, rozmieszczonej na niewielkich obszarach stanowiących łącznie zaledwie około 8 % powierzchni państwa. W ośrodkach tych występuje również duża koncentracja zakładów przemysłowych produkujących na potrzeby obronne. Przedstawiono to w załączniku 7.

Dopóki badania naukowe nie wykażą, dlaczego nie sprawdza się w praktyce tak słuszna pod każdym względem koncepcja UPK, kierowanie procesami koncentracyjnymi powinno przejawiać się w:

- popieraniu rozwoju mniejszych i średniej wielkości miast szczególnie tam, gdzie przyczynią się one do ożywienia gospodarczego, co pośrednio wpłynie korzystnie także na obronność;
- hamowaniu wzrostu miast, gdy osiągnęły one taki stan koncentracji funkcji przemysłowych, że ich zniszczenie stanowiłoby zbyt duży wyłom w potencjale ekonomicznym kraju /bądź w jednej z jego branż lub gałęzi/ względnie gdy znaj-

dują się one w rejonach, szczególnie zagrożonych w wypadku wojny;

- usuwaniu istotnych dla funkcjonowania państwa obiektów - z rejonów nasyconych już innymi obiektami o znaczeniu strategicznym - zwłaszcza tych, które mogą funkcjonować w innych mniej zagrożonych miejscach /np. końcowe i przelotowe urządzenia teletransmisyjne/;
- tworzeniu podsystemów /podobszarów/ społeczno-gospodarczych o strukturach zamknięto-otwartych, charakteryzujących się wysoką efektywnością podstawowej samowystarczalności w warunkach ewentualnej wojny /zamkniętych/ oraz komplementarnością wynikającą z ich wyspecjalizowanych funkcji w czasie pokoju /otwartości/.

Kierując procesami koncentracyjnymi w przedstawił powyżej sposób, potencjał społeczno-ekonomiczny kraju zyskałby zwiększoną odporność na uderzenia przeciwnika, a duże miasta uniknęłyby wielu ujemnych skutków wynikających z nadmiernej koncentracji przemysłu i towarzyszących mu uciążliwości, co z kolei jest również korzystne z obronnego punktu widzenia.

Dogodne warunki do prowadzenia akcji ratunkowych

stwarzają: możliwie najluźniejsza zabudowa występująca na obszarach intensywnie zurbanizowanych i uprzemysłowionych, rozwinięta infrastruktura transportu umożliwiająca dostęp jednostkom ratowniczym do rejonów porażonych oraz wiele innych przedsięwzięć zapobiegawczych, możliwych do zrealizowania w czasie pokoju, w ramach kształtowania struktur przestrzennych. Jak wynika z doświadczeń minionych wojen największe straty ludności i materialne powodują pożary. Niebezpieczeństwu temu dosyć skutecznie przeciwdziałają pasy zieleni oraz wolne przestrzenie o luźnej i niskiej zabudowie, łączące centra miast z terenami pozamiejskimi. Pasy te z jednej strony ułatwiają prowadzenie akcji ratunkowych i ewakuację ludności, a z drugiej - umożliwiają przewietrzanie terenów intensywnie zabudowanych.

Duże znaczenie dla pomyślnie prowadzonych akcji ratunkowych ma także rozbudowa sieci składów /szczególnie żywności i paliwa/ oraz infrastruktury służby zdrowia, usytuowywana na obrzeżach dużych miast i w planowanych rejonach rozmieszczenia ewakuowanej ludności z terenów zagrożonych. Podobnie

korzystne jest budownictwo podziemne, które może być łatwo przystosowane do spełniania funkcji schronów. Do tego celu nadają się szczególnie stacje i tunele kolei podziemnych /metro/. Szerzej o tych sprawach będzie mowa w drugim punkcie niniejszego rozdziału.

Stwarzanie sprzyjających warunków dla sił zbrojnych

w ramach zagospodarowania przestrzennego odbywa się drogą:

- operacyjnego przygotowania kraju jako części teatru działań wojennych /finansowanego z kredytów przeznaczonych na obronność/,
- ogólnego doskonalenia struktur /finansowanego z kredytów przeznaczonych na rozwój państwa/.

W zakresie operacyjnego przygotowania kraju realizowane są przede wszystkim przedsięwzięcia odnoszące się do przystosowywania infrastruktury transportu i łączności wyłącznie na potrzeby sił zbrojnych.

Obejmują one:

- doprowadzanie do wymaganej przepustowości i przelotności wytypowanych ciągów transportowych,
- budowę dojazdów do planowanych przepraw przez przeszkody wodne oraz objazdów węzłów drogowych i kolejowych,
- zagęszczanie sieci łączności i zwiększanie jej odporności.

Natomiast w zakresie ogólnego doskonalenia struktur przestrzennych popiera się rozwój pozostałej sieci transportu w taki sposób, ażeby można ją było użytkować również przez siły zbrojne /przewóz ładunków z przekroczoną skrajnią, jazda pojazdów nienormatywnych itp./. Chodzi bowiem o to, aby wojsko mogło korzystać nie tylko z wytypowanych ciągów drogowych, lecz również miało możliwość przemieszczać się po innych drogach, w razie zniszczeń dokonanych przez przeciwnika na trasach zaplanowanych dla sił zbrojnych.

x

x

x

Ażeby w praktyce doskonalić warunki zapewniające funkcjonowanie państwa na wypadek wojny, trzeba wdrażać wymagania obronne do planów zagospodarowania przestrzennego. Pierwszych prób sformułowania takich wymagań dokonano w 1968 roku.

Zostały one jednak określone bardzo ogólnie, nie wyczerpywały całej problematyki przestrzennej i odnosiły się często do spraw organizacyjnych i technicznych, które są obce zagospodarowaniu przestrzennemu. Nic więc dziwnego, że najczęściej nie były uwzględniane przez cywilny aparat planistyczny. Należy też zaznaczyć, że sformułowanie społeczno-ekonomicznie uzasadnionych wymagań obronnych jest bardzo trudne. Dzieje się tak dlatego, że najczęściej są one mniej lub bardziej sprzeczne z interesami gospodarczymi, gdyż wdrożenie ich do praktycznej działalności wymaga dodatkowych nakładów finansowych. W związku z tym należy je opracowywać w odpowiednich wariantach /zależnie od wielkości tych nakładów/ i uwzględniać w planach przestrzennych odpowiednio do aktualnie istniejących możliwości ekonomicznych. Podejmowanie decyzji w tym zakresie powinno należeć do kompetencji organów planowania przestrzennego i współpracujących z nimi instytucji /sztabów/ wojskowych.

Właściwie sformułowane wymagania obronne powinny wynikać przede wszystkim z oceny:

- zagrożenia państwa i związanej z tym potrzeby zwiększania skuteczności przygotowań obronnych,
- istniejącego zagospodarowania przestrzennego oraz możliwości rozwojowych i zakładanych przekształceń struktur przestrzennych państwa,
- polityki /strategii/ rozwojowej gospodarki i jej poszczególnych działów,
- możliwości ekonomicznych państwa.

Na podkreślenie zasługuje także bardzo istotny fakt, że dokonywanie zmian w istniejących układach struktur przestrzennych gospodarki jest bardzo trudne, kosztowne, czasochłonne i najczęściej /ze względu na wysokie koszty/ niemożliwe. Dlatego też uwzględnianie wymagań obronnych w zagospodarowaniu przestrzennym jest konieczne nawet w okresie postępującego odprężenia międzynarodowego, ponieważ na wyżej wspomniane zmiany /o istotnym znaczeniu dla obronności/- w wypadku wzrostu napięć w stosunkach międzynarodowych - będzie najczęściej za późno.

Mając na uwadze powyższe względy przystąpiłom 1974 roku do opracowania nowych wymagań zakładając, że będą one:

- ograniczać się wyłącznie do problematyki zagospodarowania przestrzennego;
- dotyczyć wszystkich zasadniczych działań zagospodarowania przestrzennego, a w nim wszystkich wiodących problemów;
- obejmować przedsięwzięcia korzystne dla właściwego funkcjonowania państwa w czasie pokoju i nie będą przeznaczone wyłącznie na użytek sił zbrojnych,
- zawierać odpowiedni stopień szczegółowości, który z jednej strony uniemożliwi ich pomijanie w procesie planistycznym /chodzi o to, aby nie były one zbyt ogólne/, z drugiej zaś nie uczyni je podatnymi na szybką dezaktualizację /nie mogą być również zbyt szczegółowe/;
- długotrwałe, efektywne i nie ograniczą rozwoju gospodarczego /poprzez konieczność kierowania nakładów finansowych na przedsięwzięcia mało efektywne ekonomicznie/.

Ze względu na stosunkowo dużą liczbę planów przestrzennych zdecydowano się na formułowanie wymagań obronnych w układach branżowych, co sprawia, że mają one zastosowanie na wszystkich szczeblach planowania i przewijają się przez wszystkie rodzaje planów, a ponadto są usystematyzowane tematycznie i dlatego wygodne w praktycznym posługiwaniu się nimi.

Opracowane w ten sposób wymagania włączono w 1982 roku do tymczasowej instrukcji regulującej współpracę między resortem obrony narodowej i cywilnymi instytucjami planowania zagospodarowania przestrzennego. Obecnie znajdują się one w załączniku 8 aktualnie obowiązującej "Instrukcji w sprawie współdziałania organów wojskowych w kształtowaniu zagospodarowania przestrzennego kraju" /sygnatura Szt.Gen.1289-87/.

2. Podstawowe elementy zagospodarowania przestrzennego w świetle uwarunkowań obronnych

1/ Sieć osadnicza z przemysłem

W istniejącej makrostrukturze funkcjonalno-przestrzennej Polski najistotniejszą rolę spełnia hierarchiczny układ osadniczy. Koncentruje się tu bowiem gros działalności ludz-

kiej. Po drugiej wojnie światowej nastąpiło gwałtowne przyspieszenie procesów koncentracyjnych w miastach spowodowane przeobrażeniami społeczno-politycznymi, dużymi przesiedleniami ludności i uprzemysławianiem kraju. Zapoczątkowaniu tych procesów sprzyjało przeludnienie wsi, nadmiar siły roboczej w rolnictwie, zaleganie nie wykorzystanych jeszcze pod względem gospodarczym złóż surowców mineralnych oraz brak zakumulowanych w sektorze państwowym, spółdzielczym i prywatnym nadwyżek rzeczowych oraz finansowych.

Aktualnie wyróżnia się 810 miast, które stanowią tzw. podstawową strukturę sieci osadniczej. W planowaniu krajowym przyjęto trzystopniowy podział układu tej sieci, tj.:

- a/ aglomeracje miejskie,
- b/ krajowe ośrodki rozwoju,
- c/ regionalne ośrodki rozwoju.

Położenie aglomeracji miejskich i krajowych ośrodków rozwoju na tle województw przedstawia załącznik 8.

Aglomeracje miejskie obejmują obszary o dużej liczbie ludności miejskiej utrzymującej się z zawodów pozarolniczych, gdzie występuje zgrupowanie jednostek osadniczych wymagających uregulowania ich rozwoju jednym planem. W terenie przejawia się to łączeniem zabudowy tych miast. Terminu aglomeracja użył po raz pierwszy M.F.Rouge, który uważał, iż powstaje ona wówczas, gdy zabudowa miejska przekracza własne granice administracyjne i wkracza na sąsiednie jednostki osadnicze. W aglomeracji wyróżnia się:

- centrum, o dużym skupieniu ludności i zainwestowania /liczba ludności wynosi powyżej 30 tys. mieszkańców, gęstość zaludnienia - ponad 300 osób na km², udział ludności pozarolniczej - powyżej 95 % zaludnienia/;
- obszar zurbanizowany, o mniejszym skupieniu ludności oraz luźniejszej i niższej zabudowie /gęstość zaludnienia wynosi 100-300 osób na km², udział ludności pozarolniczej - około 80 %, dojeżdżający do pracy w centrum stanowią ponad 20 % ludności zawodowo czynnej/;
- obszar urbanizujący się, stanowi obszar wpływów stylu życia miejskiego i rozwijających się procesów urbanizacyjnych /gęstość zaludnienia wynosi 50-100 osób na km², udział ludności pozarolniczej przekracza średnią krajową, dojeź-

dążący do pracy w centrum i obszarze zurbanizowanego obejmują ponad 10 % ludności zawodowo czynnej/.

Aglomeracje stanowią główne elementy struktury sieci osadniczej. Pod względem zaawansowania procesów aglomeracyjnych wyróżnia się 18 aglomeracji, w tym:

- dziewięć aglomeracji ukształtowanych /rozwiniętych/, w skład których wchodzi co najmniej jedno miasto liczące ponad 250 tys. ludności. Są to: katowicka, warszawska, łódzka, gdańska, krakowska, wrocławska, poznańska, bydgosko-toruńska i szczecińska;
- dziewięć aglomeracji kształtujących się /rozwijających się/, w skład których wchodzi co najmniej jedno miasto liczące ponad 100 tys. ludności. Są to: staropolska, bielsko-bialska, wałbrzyska, lubelska, opolska, białostocka, legnicko-głogowska, częstochowska i rzeszowska.

Znaczenie aglomeracji może być mierzone ich udziałem w całokształcie gospodarki narodowej. Przykładowo przy oznaczaniu głównych ogniw gospodarczych Polski przyjęto zasadę, że mogą być nimi tylko takie aglomeracje miejsko-przemysłowe, w których liczba ludności przekracza 1 % ogólnego zaludnienia kraju, a liczba zatrudnionych - 1 % pracujących w przemyśle.

Krajowe ośrodki rozwoju są to miasta koncentrujące funkcje usługowe wyłącznie w skali wojewódzkiej. Zalicza się do nich: Koszalin, Kalisz, Piotrków Tryb., Zieloną Górę, Tarnobrzeg, Tarnów, Olsztyn, Elbląg, Płock, Włocławek, Gorzów Wlkp., Grudziądz, Słupsk, Przemyśl, Jelenią Górę, Piłę, Konin, Nowy Sącz, Siedlce, Chełm, Puławy, Zamość, Leszno, Krosno, Białą Podlaskę, Ostrołękę, Suwałki, Łomżę, Elk, Ciechanów, Skierniewice i Sieradz.

Do regionalnych ośrodków rozwoju zalicza się 235 średnich i mniejszych miast koncentrujących usługi o zasięgu oddziaływującym na część województwa, a także o specjalizowanych funkcjach, np. przemysłowych, usługowych, mieszkaniowych, rekreacyjnych, które wynikają z obecnego stanu ich zainwestowania. Obecnie większość z nich pełni określone funkcje lokalne, głównie jako siedziby miast-gmin oraz ośrodki obsługi ludności i produkcji rolniczej. Zakłada się, że funkcje ich wzrosną w związku z przewidywanym rozwojem produkcji

żywności, a zwłaszcza specjalizacji produkcji rolniczej. Staną się one ośrodkami mieszkaniowo-usługowymi i technicznej obsługi rolnictwa, a w wielu wypadkach także - rolniczego przemysłu przetwórczego.

Przyspieszenie koncentracji ludności i przemysłu w miastach /zwłaszcza dużych/ powoduje, między innymi, stały potencjalny wzrost ich zagrożenia na wypadek wojny. Zmusza to z kolei do sterowania procesami rozwojowymi sieci osadniczej. Podstawowe dane o koncentracji ludności i produkcji przemysłowej w największych obszarach zurbanizowanych przedstawia załącznik 9. Największe znaczenie pod względem obronnym mają:

- a/ wielkość zespołu miast /miasta/,
- b/ kształt zabudowy przestrzennej obszaru zurbanizowanego,
- c/ struktura wewnętrzna zespołu miast /miasta/,
- d/ odporność zabudowy.

Wielkość zespołu miast /miasta/ najczęściej decyduje o jego roli i znaczeniu w regionie i państwie. Nadmiernie zaawansowana koncentracja przejawiająca się w tworzeniu wielkich zespołów miejskich /dużych aglomeracji/ jest, jak wiadomo, z obronnego punktu widzenia niewskazana. Natomiast umiarkowana koncentracja ludności i przemysłu jest pożądana pod względem ekonomicznym, a zarazem nie jest sprzeczna z potrzebami obronnymi państwa. Wynika to stąd, iż z jednej strony istniejący i rozwijający się przemysł może korzystać ze znajdującej się w miastach siły roboczej oraz rozwiniętej tam infrastruktury, a z drugiej - ewentualne zniszczenie takiego ośrodka w czasie wojny nie pociągnie za sobą zbyt katastrofalnych skutków dla zachowania ciągłości produkcji.

W Polsce nie ma jeszcze nadmiernie wielkich zespołów miejskich, które są tak typowe zwłaszcza w zachodniej części Europy, jednakże już dzisiaj zarysowuje się w tym względzie bardzo niepokojące zjawisko. Odnosi się ono szczególnie do dziewięciu największych aglomeracji, tj.: katowickiej, warszawskiej, łódzkiej, gdańskiej, krakowskiej, wrocławskiej, poznańskiej, bydgosko-toruńskiej i szczecińskiej. Łączna liczba ludności tych zespołów miejskich przekroczyła już 13 mln osób i pomimo wielu barier, jakie wynikają z postępującą szybko koncentracji, tendencje te utrzymują się nadal.

Na przełomie XX i XXI wieku skupiać się tu może około 70 % potencjału produkcyjnego państwa.

Można zatem wnioskować, że - ze względu na postępującą nadal koncentrację - warunki obronności do końca XX w. w dużych zespołach miejskich będą się nadal pogarszać. Odnosi się to do wspomnianych dziewięciu aglomeracji miejsko-przemysłowych, a szczególnie do: katowickiej, łódzkiej, gdańskiej i krakowskiej. W aglomeracjach tych potęgować się będzie uwrażliwienie wszystkich rodzajów infrastruktury technicznej na wszelkiego rodzaju awarie i zakłócenia. Trudniejsze będą tam również warunki do przeprowadzania akcji rozśrodkowywania /ewakuacji/ i ratownictwa ludności oraz dóbr materialnych. Podobnie, z powodu większej liczby mieszkańców, pogorszą się warunki związane z zapewnieniem porządku publicznego.

Przedstawiona wyżej sytuacja powinna ulec zmianie na początku XXI wieku. W tym czasie dalszy rozwój infrastruktury w rozrastających się dużych zespołach miejskich będzie bowiem wymagał coraz większych nakładów finansowo-materiałowych w celu pokonywania różnorodnych barier technicznych. W tempie geometrycznym pogarszać się też zaczną warunki życia mieszkańców tych miast. Aglomeracje katowicka, łódzka, gdańska i krakowska zbliżają się już do takiego stanu, iż ich dalszy wzrost ilościowy w pierwszej dekadzie XXI wieku będzie nieracjonalny, natomiast aglomeracje warszawska, wrocławska, poznańska, bydgosko-toruńska i szczecińska - osiągną ten stan prawdopodobnie na przełomie pierwszej i drugiej dekady przyszłego wieku. Dalszy rozwój tych aglomeracji powinien zatem polegać głównie na przekształceniach jakościowych, tj. zmianach struktury przemysłu oraz uzupełnianiu infrastruktury technicznej i społecznej. Ponadto - ze względu na wyczerpywanie się złóż węgla kamiennego w Dolnośląskim Zagłębiu Węglowym - zahamowany zostanie wzrost aglomeracji wałbrzyskiej. Pozostałe aglomeracje nie mają trwałych przeciwwskazań do dalszego rozwoju ilościowego i przestrzennego, jednakże nawet w dalekiej perspektywie będzie on przebiegał powoli w miarę stopniowego pokonywania barier /zaległości/ głównie w sferze infrastruktury.

Uogólniając rozważania odnoszące się do wielkości poszczególnych zespołów miast w aspekcie potrzeb obronnych

można powiedzieć, że ze względu na prognozowane zahamowanie procesów koncentracyjnych warunki obronności powinny ulegać stopniowej poprawie w aglomeracjach:

- katowickiej, łódzkiej, gdańskiej i krakowskiej - od pierwszej dekady XXI wieku;
- warszawskiej, wrocławskiej, poznańskiej, bydgosko-toruńskiej i szczecińskiej - od drugiej dekady XXI wieku.

W pozostałych aglomeracjach /dużych miastach/ procesy koncentracji ludności i zainwestowania nie są aż tak zaawansowane, aby wpływały zdecydowanie negatywnie na ich funkcjonowanie w wypadku wojny.

O ile zjawisko nadmiernej koncentracji w dużych zespołach miejskich jest z obronnego punktu widzenia /i nie tylko/ niewskazane, to koncentrację sieci osadnictwa wiejskiego można uznać pod każdym względem za pożądaną. W większych osiedlach wiejskich łatwiej bowiem rozmieszczać ludność ewakuowaną z miast uznanych za szczególnie zagrożone i to na dłuższy okres czasu, gdyż w rozwiniętych ośrodkach gminnych istnieją korzystniejsze warunki bytowe oraz większe możliwości otrzymania zatrudnienia. Sprawniej można także organizować wszelkie akcje ratunkowe, ponieważ bardziej skupioną ludność łatwiej do takich przedsięwzięć zgromadzić. Podobnie skuteczniej można zorganizować system powszechnego ostrzegania i alarmowania ludności, gdyż nie jest ona tak bardzo rozproszona. Ponadto w trwalszej i szczelniejszej zabudowie o wyższym standardzie lepiej można chronić ludność, a także zwierzęta hodowlane oraz żywność i paszę przed skutkami rażenia różnej broni, zwłaszcza pożarami i skażeniami.

Aktualnie wieś polska jest bardzo rozdrobniona i rozproszona. Występuje tu około 70 tys. różnego typu wsi, przysiółków i osad zajmujących łącznie ponad 1,7 % powierzchni kraju. Stan ten nie można jednak uznać za stabilny. Ze względów ekonomicznych możliwa jest jedynie koncentracja /a nie rozproszenie!/ podstawowych inwestycji przeznaczonych do obsługi ludności wiejskiej i rolnictwa. Tendencja taka występuje we wszystkich rozwiniętych gospodarczo krajach świata. W Polsce najracjonalniej jest koncentrować te inwestycje w ośrodkach gminnych, gdzie już obecnie skupiane są urządze-

nia usługowe. W przyszłości na ich bazie powstaną prawdopodobnie "silniejsze" ośrodki mikroregionów społeczno-gospodarczych. ^{4/}Doprowadzi to w drugiej dekadzie przyszłego wieku do stopniowej koncentracji ludności wiejskiej w ośrodkach gminnych oraz do sukcesywnego zanikania wsi, których dalsze istnienie ze względów ekonomicznych, turystycznych, rekreacyjnych lub innych - nie jest uzasadnione.

Zapoczątkowanie procesu zmniejszania się liczby wsi i szybkiego wzrostu ośrodków gminnych - oprócz zbieżności z potrzebami obronnymi państwa - przyczyni się do:

- poprawy warunków rolno-hodowlanych, ponieważ lepsze będą możliwości stosowania mechanizacji prac /większe powierzchnie pól uprawnych/ oraz skuteczniejsza obsługa maszyn i urządzeń rolniczych;
- polepszenia warunków bytowych ludności /pod każdym względem/;
- zmniejszenia powierzchni gruntów zajętych pod zabudowę wiejską, którą można będzie przeznaczyć na inne cele;
- ułatwienia realizacji różnych inwestycji budowlanych, zwłaszcza z zakresu infrastruktury technicznej /mniej będzie przeszkód na planowanych do budowy trasach/.

Dosyć duże znaczenie z obronnego punktu widzenia ma kształt zabudowy przestrzennej obszaru zurbanizowanego.

Natomiast przebieg granic administracyjnych miast nie ma w tym względzie większego znaczenia. Przykładowo, w razie uderzeń bronią jądrową /która przecież jeszcze istnieje/ największe zniszczenia powstaną wówczas, gdy zwarta zabudowa ma kształt zbliżony do koła, a uderzenie zostanie wykonane na centrum miasta. Natomiast, gdy zabudowa ma kształt wydłużony, to część jej znajdzie się poza tzw. strefą zamiejską. ^{5/}

4/ Rozwinięte ośrodki gminne spełniałyby funkcje:

- organizowania rozwoju rolnictwa i usług dla ludności wiejskiej,
- integrujące i koordynujące działalność wszystkich jednostek organizacyjnych znajdujących się na terenie gminy,
- zapewniające poprawę warunków socjalno-bytowych ludności pod kątem usuwania dysproporcji w poziomie życia ludności wiejskiej.

5/ Pojęcie "strefa zamiejska" używane jest w odniesieniu do obszaru znajdującego się poza granicą przewidywanych zniszczeń miasta /które mogą powstać w wyniku prognozowanego uderzenia jądrowego/, tj. tam gdzie nadciśnienie nie przekroczy $0,1 \text{ kg na cm}^2 /10 \text{ kPa/}$.

Oczywiście przy założeniu, że oba miasta o różnym kształcie zwartej zabudowy są pod względem wielkości /powierzchni i liczby mieszkańców/ mniej więcej równe, a uderzenia - tej samej mocy.

Podstawowe modele zwartej zabudowy i ich uproszczoną ocenę punktową pod względem obronnym przedstawia załącznik 10. Można wyróżnić kilka takich modeli:

- plazmowy /koncentryczny/, charakterystyczny jest dla miast małych i średniej wielkości, gdyż nie stwarza możliwości rozwoju organizmu miejskiego. Miasto rozwija się wokół centrum usługowego, aż do czasu kiedy przekształci się w inną formę geometryczną. Nadmierny jego rozwój powoduje przeciążenie centrum i związane z tym liczne kolizje, zwłaszcza odnoszące się do infrastruktury transportu. Kształt miasta jest pod względem obronnym wybitnie niekorzystny, szczególnie gdy zarys jego zbliżony jest do koła.
- gwiaździsty /koncentryczny/, typowy jest dla miast dużych i niekiedy średniej wielkości. Miasto rozwija się szybciej wzdłuż wylotowych arterii komunikacyjnych, które stają się osiami pasm zabudowy. Pod względem obronnym rozwiązanie to jest nieco korzystniejsze, zwłaszcza gdy arterii tych jest mało, a zabudowa wzdłuż nich ciągnie się na znaczne odległości.
- linearny /pasmowy/, spotykany jest wśród miast różnej wielkości. Stwarza możliwości równoczesnego rozwoju wszystkich rodzajów układów funkcjonalnych miasta wzdłuż głównej osi komunikacyjnej. Poszczególne elementy funkcjonalne jak: mieszkalnictwo, przemysł, komunikacja, usługi i rekreacja są wyraźnie wyodrębnione. Stanowi najkorzystniejsze rozwiązanie pod względem obronnym.
- rozproszony /wielo- i satelitarno-centryczny/, który może stanowić odmianę układu koncentrycznego /najniekorzystniejszego/ lub linearnego /najkorzystniejszego/.^{6/} Jest charakterystyczny dla dużych aglomeracji. Każde osiedle - satelita jest oddalone od ośrodka metropolitalnego kilkadziesiąt kilometrów i ma własne centrum handlowo-usługowe.

6/ W załącznikach 10 i 11 przyjęto odmianę linearną. Zakłada się bowiem, że struktury przestrzenne Polski będą kształtowane zgodnie zarówno z potrzebami społeczno-gospodarczymi, jak i obronnymi państwa.

Rozwój form przestrzennych dużych zespołów miejskich /aglomeracji/ w Polsce można uznać za pomyślny. Jedyne w czterech wypadkach przemiany tych form będą prawdopodobnie niekorzystne pod względem obronnym. Odnosi się to do aglomeracji katowickiej, która przekształca się z wielocentryczno-wielobiegunowej w satelitarno-centryczną prostą oraz wrocławskiej, bielsko-bialskiej i legnicko-głogowskiej, gdzie utrwala się formy /odpowiednio/: plazmowa rozluźniona, gwiaździsta wielopromienna i satelitarno-centryczna prosta. Orientacyjne tendencje przemian wszystkich aglomeracji przedstawia załącznik 11. Przemiany te będą następowały bardzo powoli i staną się zauważalne dopiero w przyszłym stuleciu. Możliwe jest także, że zarysowujące się aktualnie kierunki przekształceń zostaną w przyszłości zahamowane, a pojawią się inne, których dzisiaj nie można jeszcze przewidzieć.

Duże znaczenie z obronnego punktu widzenia ma struktura wewnętrzna zespołu miast /miasta/.^{7/} Jest ona w Polsce bardzo zróżnicowana i wymaga doskonalenia niemal we wszystkich miastach. Ogólnie można powiedzieć, że struktura wewnętrzna rejonów zurbanizowanych jest pod względem obronnym lepsza na ich obrzeżach, a gorsza w częściach centralnych, zwłaszcza tych, które nie były przebudowywane w okresie powojennym. Dlatego też kształtuje się ją i przekształca, tam gdzie jest to możliwe, w taki sposób aby:

- sprzyjała funkcjonowaniu miasta także w wypadku wojny,
- ułatwiała rozśrodkowanie załóg zakładów pracy i ewakuację pozostałej ludności oraz prowadzenie akcji ratunkowych,
- utrudniała rozprzestrzenianie się pożarów, a zwłaszcza powstawaniu burz ogniowych.

W związku z powyższym uzasadnione jest tworzenie wszystkich rodzajów infrastruktury technicznej, w poszcze-

7/ Pojęciem struktury wewnętrznej zespołu miejskiego lub miasta określa się ich podział przestrzenny wynikający najczęściej z pięciu zasadniczych funkcji: mieszkania /dzielnice mieszkaniowe/, pracy /głównie dzielnice przemysłowe/, wymiany /ośrodki handlowe i kulturalne/, wypoczynku /tereny zielone/ i transportu /wiąże wymienione funkcje/. Istnieją także i inne podziały. Przykładowo w tzw. Karcie Ateńskiej - odnoszącej się wyłącznie do miasta - nie wydziela się funkcji wymiany.

gólnych częściach miasta /dzielnicach/, w miarę niezależnych od wspólnych dla całej aglomeracji lub miasta centralnych ośrodków kierowania i zasilania. Zwiększa to jej odporność na wszelkiego rodzaju awarie i zniszczenia w wypadku wojny. Znacznie trudniejszą sprawą jest uodpornienie całokształtu funkcjonowania społeczno-gospodarczego organizmu miejskiego. Ażeby to osiągnąć, najkorzystniejsze wydaje się tworzenie podsystemów o elastycznych niesformalizowanych czasowo strukturach zamknięto-otwartych, o których była już mowa wcześniej. Należy jednakże zaznaczyć, że w praktyce bardzo trudno jest wykształcić takie podsystemy. Najczęściej więc działalność w tym zakresie ogranicza się do zawężania współpracy kooperacyjnej i zapewniania możliwości dokonywania przerzutu zadań, zwłaszcza produkcyjnych, między branżami i gałęziami /tzw. manewr kooperacyjny i technologiczny/ występującymi w danej aglomeracji lub mieście, co daje jednak tylko częściowe efekty.

Niemniej istotne znaczenie ma rozluźnianie zabudowy oraz powiększanie miejskich terenów zielonych. Przedsięwzięcia te realizowane są najczęściej w ramach przebudowy miast i ich dzielnic. Poszczególne części zwartej zabudowy nie powinny jednak przekraczać 250 ha i należałoby je przedzielać - w postaci kratownicy - pasami /klinami/ zieleni miejskiej lub terenami o niewielkim nasyceniu zabudowy typu pawilonowego względnie willowego. Szerokość tych pasów powinna wynosić co najmniej 100 m. Tak ukształtowaną "kratownicę" można byłoby zagęszczać siecią szerokich ulic przelotowych^{8/1} powiązać nią zagęszczone centra rejonów zurbanizowanych z tzw. pozamiejskimi strefami izolacyjnymi /otoczkami/, które tworzą wysoka zieleń i tereny rekreacyjne. Ułatwiłoby to z jednej strony formowanie pożądanego klimatu lokalnego /eliminowanie smogu/ i tworzenie zaplecza rekreacyjno-wypoczynkowego, a z drugiej - wprowadzanie sił ratowniczych i rozwijanie akcji ratunkowych oraz wyprowadzanie ludzi ze zniszczonych części miast do stref zamiejskich.

8/ Szerokość głównych ulic w miastach uznanych za szczególnie zagrożone powinna odpowiadać wysokości najwyższego budynku stojącego przy nich powiększonej o 15 m. Ponadto nie powinny one być węższe od sumy wysokości dwóch najwyższych budynków stojących naprzeciw siebie po obu stronach głównej ulicy - zwiększonej o 10 m.

Ważną i w niektórych rejonach kraju trudną do rozwiązania sprawą jest zaopatrzenie aglomeracji /miast/ w wystarczającą ilość wody konsumpcyjnej, technologicznej oraz do gaszenia ewentualnych pożarów. Na ogół dąży się do tego, aby każdy system wodny dysponował co najmniej dwoma niezależnymi ujęciami, przy czym jedno z nich znajdowało się poza strefą prognozowanych silnych i dużych zniszczeń i było /w miarę możliwości/ ujęciem głębinowym. Każde z tych ujęć powinno zapewnić dostarczenie co najmniej 40 l wody w ciągu doby na osobę mieszkającą w rejonie obsługiwanym przez dany system wodny. Nie wdając się w szczegóły techniczne związane z zabezpieczeniem funkcjonowania systemów wodnych na wypadek wojny należy zaznaczyć, że wszystkie te systemy /komunalne, przemysłowe/ występujące na terenie aglomeracji /miasta/ są łączone w taki sposób, aby mogły się wzajemnie uzupełniać.

Podobnie rozwiązywany jest problem zaopatrywania miast w energię elektryczną i gaz na wypadek wojny. Sieć wysokiego napięcia systemu energetycznego prowadzi się najczęściej wokół miast, aby umożliwić przekazywanie mocy we wszystkich kierunkach, zaś gaz doprowadza się z reguły z dwóch magistral, w miarę możliwości, z przeciwstawnych kierunków. Większość newralgicznych elementów tych systemów lokalizuje się poza prognozowaną strefą silnych i dużych zniszczeń. Równie wiele uwagi zwraca się na uodpornianie w kategoriach przestrzennych pozostałych rodzajów infrastruktury technicznej.

Osobną sprawą jest problem odporności zabudowy na pożary i nadciśnienie fali uderzeniowej wybuchu. Aktualnie stosuje się /z wyjątkiem niektórych asortymentów tworzyw sztucznych/ coraz więcej materiałów budowlanych niepalnych lub trudno palnych. Zagrożenie pożarowe z tego względu zmniejsza się więc systematycznie. Niemniej w planach zagospodarowania przestrzennego rezerwuje się wolne tereny pod budowę przeciwpożarowych zbiorników wodnych z takim założeniem, aby zależnie od stopnia zagrożenia pożarowego - na powierzchni 1 km² zabudowy przypadało 1500-3000 m³ wody.

Odporność wszelkich budowli na nadciśnienie fali uderzeniowej jest na ogół mała. Stosunkowo większą odpornością wyróżniają się budynki wzniesione z cegły i prefabrykatów

średniej wielkości, natomiast mniejszą - z dużych płyt betonowych. Najwrażliwszym i zarazem najmniej odpornym na zniszczenie elementem tych ostatnich są wiązania zbrojeniowe.

W celu ograniczenia niszczącego działania fali uderzeniowej realizuje się różne przedsięwzięcia. Najczęściej stosuje się:

- lżejsze konstrukcje nośne,
- mniejsze gabaryty materiałów używanych do wznoszenia ścian osłonowych i stropów,
- zwiększanie powierzchni otworów okiennych,
- wykorzystywanie osłonowych właściwości ukształtowania terenu.

Najodporniejsze są jednak budowle podziemne, które najłatwiej i najtaniej można przystosowywać do pełnienia funkcji schronowych. Szczególnie korzystna - jak już o tym wspomniano - jest budowa metra. Przykładowo metro warszawskie /pierwsza linia/:

- umożliwi dodatkowe przewiezienie około 40 tys. osób w ciągu godziny na kierunku południkowym wzdłuż lewobrzeżnej części miasta;
- skróci około 3-krotnie czas przejazdu z południowego Mokotowa i północnego Żoliborza do centrum miasta i odwrotnie /z 60 - 70 min. do 20 min./;
- poprawi komfort podróży dla około 14 % liczby osób korzystających z komunikacji publicznej w mieście;
- rozwiąże problem budowy schronu dla ludności cywilnej w pasie szerokości około 400 m wzdłuż całej trasy;^{9/}
- ułatwi rozśrodkowanie załóg zakładów pracy i ewakuację pozostałej ludności, gdyż pierwsza linia będzie miała dogodne połączenia z innymi rodzajami transportu, tj. z trzema dworcami PKP /Centralnym, Śródmieście i Gdańskim/ oraz z projektowanymi stacjami autobusowymi;

9/ Przystosowywanie metra do spełniania równocześnie funkcji schronowej realizowane jest we wszystkich państwach dysponujących tymi środkami transportu. Jest to bowiem najtańszy sposób wykonywania budownictwa schronowego. Przykładowo wzrost kosztów budowy metra na jedną osobę chronioną wynosi około 180 tys.zł, natomiast przy dostosowywaniu przejść podziemnych dla pieszych do tego celu kwota ta może wahać się od 250 do 430 tys.zł. /według cen z 1984 r./.

- umożliwi zbudowanie /tańszym kosztem/ stanowisk kierowania i dowodzenia dla resortów i instytucji znajdujących się w pobliżu linii.

Budowa metra realizowana jest aktualnie tylko w Warszawie. Planuje się zapoczątkowanie dwóch dalszych takich inwestycji w kolejnych miastach /prawdopodobnie w Łodzi i Krakowie/. Ma to jednak nastąpić dopiero na przełomie XX i XXI wieku, ale nie ma co do tego całkowitej pewności.

2/ Infrastruktura techniczna

Właściwe funkcjonowanie sieci osadniczej uzależnione jest od sprawnego działania infrastruktury technicznej.

Ukształtowane w tym stuleciu, a zwłaszcza w latach powojennych układy tej infrastruktury są ogólnie korzystne ponieważ umożliwiają przemieszczania ludzi, ładunków, energii, wody i wiadomości na najniezbędniejszych kierunkach. Ma to szczególnie istotne znaczenie dla obronności państwa, ponieważ między infrastrukturą techniczną a obronnością występują bardzo ściśle powiązania i zależności. Jest oczywiste, że w wypadku zawodnego działania poszczególnych systemów przedmiotowej infrastruktury w czasie pokoju nie może być mowy o ich właściwym funkcjonowaniu w wypadku wojny, a tym samym o zachowaniu warunków ciągłości: kierowania i zarządzania państwem oraz produkcji i wymiany. Niestety, ostatnie doświadczenia wskazują na to, że jest ona przystosowana do funkcjonowania wyłącznie w warunkach bezkonfliktowych, natomiast w sytuacjach awaryjnych i podczas klęsk żywiołowych zawodzi /zwłaszcza transport i energetyka/. Tak więc, o ile w latach dziewięćdziesiątych nie zwróci się większej uwagi na skuteczniejsze uodpornianie newralgicznych elementów wszystkich systemów infrastruktury technicznej, to nie spełni ona swoich zadań nie tylko w wypadku wojny, ale nawet i w czasie pokoju.

Jak wynika z opracowanego aktualnie planu zagospodarowania przestrzennego kraju w bieżącym dziesięcioleciu niektóre istotne elementy infrastruktury pozostaną nadal niedoinwestowane - dotyczy to szczególnie transportu kolejowego,

lotniczego i rurociągowego oraz łączności. W tej sytuacji należałoby zwrócić większą uwagę na stwarzanie warunków substytucyjności poszczególnych rodzajów transportu oraz na nowocześniejsze rozwiązania przestrzenne i techniczne.

Duże obawy budzi lokalizowanie - ponad niezbędnie uzasadnioną konieczność - obiektów przemysłowych w dolinach głównych rzek. Polska ze względu na swoje położenie geograficzne jest ważnym obszarem tranzytowym w Europie Środkowej, gdzie główne rzeki stanowią najdogodniejsze rejony, w których poprzez zniszczenie stałych przepraw można stosunkowo łatwo unieruchomić transport kolejowy i samochodowy. Jest więc wielce prawdopodobne, że przeciwnik, dążąc w wypadku wojny do sparaliżowania transportu, będzie równocześnie raził znajdującą się w tych rejonach ludność i obiekty. Problem rozwoju i rozmieszczenia przemysłu wodochłonnego w Polsce wymagałby zatem jeszcze dodatkowej wnikliwej analizy pod tym właśnie kątem widzenia.

W świetle powyższego w procesie doskonalenia infrastruktury technicznej - z obronnego punktu widzenia - zaleca się szczególnie:

we wszystkich elementach

- preferowanie przedsięwzięć zmierzających do zwiększenia potencjału i manewru przewozowego, a także żywotności i odporności sieci transportowej, łączności, energetycznej oraz wodnej na zakłócenia i awarie;
- popieranie rozwoju linii magistralnych o przebiegu równoleżnikowym, południkowym i ukośnych do nich oraz wszelkich tendencji mających na celu złagodzenie dysproporcji w zagęszczeniu poszczególnych układów sieciowych, co łącznie powinno zwiększyć manewr przewozami, przekazywanie wiadomości, a także przesył energii i wody;
- rozmieszczanie newralgicznych elementów układów sieciowych w taki sposób, aby nie ułatwiały one przeciwnikowi ich niszczenie /chodzi o możliwie maksymalne ich rozśrodkowanie/;

w infrastrukturze transportu

- tworzenie układów obwodnicowych w peryferyjnych częściach miast i wiązanie ich możliwie gęstą siecią dróg lokalnych

/linii kolejowych/ z ulicami wylotowymi /liniami magistralnymi/, co usprawni ewakuację ludności i dóbr materialnych, ratownictwo techniczne itp.;

- unikania likwidacji linii kolejowych mogących spełniać awaryjne funkcje łącznic lub dalekich i bliskich obwodnic węzłów komunikacyjnych;
- rozmieszczanie nowych stacji rozrządowych i kontenerowych z dala od ośrodków miejskich, zaś linii wysokiego napięcia oraz wysokiej zabudowy - w oddaleniu od dodatkowo wzmacnianych odcinków dróg samochodowych przystosowywanych do lądowania i startu samolotów;
- stwarzanie przy regulacji dużych rzek warunków do uruchamiania awaryjnych przepraw stałych i ruchomych, przy wykorzystywaniu obiektów żeglugowych i hydrotechnicznych /ostróg regulacyjnych/;
- unikania prowadzenia /podwieszania/ pod dużymi mostami sieci spełniających ważne funkcje gospodarcze /np. rurociągi, magistralne linie łączności przewodowej itp./,

w infrastrukturze łączności i energetyki

- stosowanie w kształtowaniu sieci telekomunikacyjnej i elektroenergetycznej konfiguracji gwiazdzisto-wielobocznej /o jak najmniejszych wielobokach/;
- tworzenie regionalnych podsystemów energetycznych /możliwie samodzielnych w zakresie produkcji, przesyłu i rozdziału energii/ wielokrotnie sprzężonych z systemem ogólnokrajowym oraz zwiększanie połączeń krajowego systemu energetycznego z systemami państw ościennych;
- zasilanie sieci łączności indywidualnymi źródłami niezależnymi od dostaw energii elektrycznej z sieci państwowej,
- preferowanie wymiany linii napowietrznych na inne środki łączności oraz stosowanie kabli ziemnych do linii wysokich i najwyższych napięć;
- rozmieszczanie stacji transferowo-zasilających i ważniejszych stacji wzmacniakowych z dala od ośrodków miejskich,
- zapewnianie szczególnie ważnym odbiorcom /miastom, zakładom przemysłowym/ zasilania awaryjnego;

w gospodarce wodnej

- rozmieszczanie obiektów budownictwa wodnego /zapór, dużych zbiorników, elektrowni/ na terenach mało zaludnionych i przewidzianych na użytkowanie rolnicze i leśne, tj. o możliwie najmniejszym zainwestowaniu;
- popieranie przedsięwzięć zmierzających do eliminowania lub łagodzenia niszczących skutków fali powodziowej /np. budowy kanałów awaryjnych/;
- zapewnienie szczególnie ważnym odbiorcom /miastom, zakładom przemysłowym/ zaopatrzenia w wodę z niezależnie działających ujęć /przy czym co najmniej jedno z nich powinno być wgłębne/, które powinny być z kolei niezależne od centralnych elementów zasilania;

w sieci magazynowo-składowej

- preferowanie rozwoju sieci magazynowo-składowej w taki sposób, aby zapewniała okresową samowystarczalność poszczególnych rejonów, niezbędną do przetrwania ludności i zachowania ciągłości produkcji na wypadek wystąpienia zakłóceń w dostawach;
- tworzenie wielobranżowych zespołów magazynowych, aby - w wypadku zniszczenia któregośkolwiek z nich - nie doszło do utraty całego zapasu określonego towaru;
- rozmieszczanie dużych zespołów sieci magazynowo-składowej poza granicami miast i rejonami uprzemysłowionymi w miejscach o dogodnych warunkach dla akcji ratunkowych i wywozu,
- rozwijanie sieci podziemnego składowania paliw płynnych, w tym gęstej sieci składów rozmieszczanych wzdłuż szlaków komunikacyjnych poza węzłami.

Wieloletnie zaniedbania i opóźnienia w rozwoju infrastruktury technicznej trzeba będzie szybko usuwać, gdyż terytorium Polski już obecnie stanowi poważną przeszkodę dla tranzytu międzynarodowego. Usunięcie tej przeszkody wpłynęłoby również korzystnie na warunki obronne państwa.

R o z d z i a ł I V

=====

ZASADY WSPÓŁDZIAŁU MON
W KSZTAŁTOWANIU STRUKTUR PRZESTRZENNYCH PAŃSTWA

1. Zasady ogólne

Istotna rola zagospodarowania przestrzennego w całości kształcie życia społeczno-gospodarczego Polski powoduje konieczność stałego zagwarantowania możliwości uwzględniania wymagań obronnych w kształtowanych strukturach przestrzennych państwa. W tym celu w resorcie obrony narodowej został ukształtowany dobrze funkcjonujący proces konsultacyjno-uzgodnieniowy planów zagospodarowania przestrzennego oraz opiniodawczy wskazań lokalizacyjnych i planów realizacyjnych inwestycji budowlanych. Konsultowanie odbywa się, zanim powstanie gotowy projekt dokumentów. Ma ono charakter sondażowy i polega na pisemnym udzielaniu zainteresowanym instytucjom cywilnym informacji, wyjaśnień, wskazówek i porad w zakresie obronności. Natomiast uzgadnianie wyraża się w przedstawianiu uwag i postulatów o charakterze obronnym do gotowych już projektów planów przestrzennych. Opiniowanie odnosi się z kolei do propozycji wskazań lokalizacyjnych lub projektów realizacyjnych inwestycji budowlanych i podobnie przejawia się w pisemnym zgłaszaniu uwag oraz postulatów.

Podczas tego procesu wydawane są opinie zwane etapowymi i finalnymi. Pierwsze zawierają dane potrzebne do sformułowania w resorcie obrony narodowej opinii finalnych, które są następnie przekazywane poza MON. Zarówno opinie etapowe, jak i finalne mogą mieć charakter kompleksowych /gdy odnoszą się do wielu dziedzin/ lub branżowych /jeżeli dotyczą jednej dziedziny/.

W instytucjach Ministerstwa Obrony Narodowej prowadzi się także studia struktur zagospodarowania przestrzennego w celu zwiększenia skuteczności całokształtu procesu konsultacyjno-uzgodnieniowego i opiniodawczego.

Reasumując, współdział organów wojskowych w zagospodarowaniu przestrzennym obejmuje trzy płaszczyzny działania:

a/ pierwsza dotyczy

- konsultowania projektów założeń do planów krajowego i regionalnych oraz projektu planu krajowego,
- uzgadniania projektów założeń do planów miejscowych oraz projektów planów regionalnych i miejscowych;

b/ druga odnosi się do opiniowania propozycji wskazań lokalizacyjnych /planów realizacyjnych/ inwestycji budowlanych o znaczeniu krajowym, wojewódzkim i lokalnym;

c/ trzecia obejmuje studiowanie struktur zagospodarowania przestrzennego.

Szczegóły dotyczące powyższej problematyki zawarte są w instrukcji wymienionej na str. 15 niniejszego opracowania.

2. Konsultowanie projektów założeń i uzgadnianie projektów planów zagospodarowania przestrzennego

Plan krajowy i projekty założeń do tego planu są opracowywane w Centralnym Urzędzie Planowania i konsultowane pod względem obronności z Pionem Spraw Obronnych tej instytucji. Dokumenty te są następnie przesyłane do Sztabu Generalnego WP, który żąda opinii branżowych od zainteresowanych IC MON i sztabów RSZ oraz - kompleksowych od okręgów wojskowych. Na podstawie tych materiałów Sztab Generalny WP opracowuje finalną opinię kompleksową, którą przekazuje do wspomnianego wyżej Pionu Spraw Obronnych CUP. Proces ten obrazuje załącznik 12.

Plany regionalne i projekty założeń do nich powstają w biurach planowania przestrzennego terenowych organów administracji państwowej stopnia wojewódzkiego i są konsultowane /uzgadniane/ ze sztabami okręgów wojskowych. W celu opracowania finalnej opinii kompleksowej sztaby OW współpracują z okręgowymi inspekcjami architektoniczno-budowlanymi oraz z zainteresowanymi wojewódzkimi sztabami wojskowymi, szefostwami przewoźów wojskowych, wojskowymi rejonowymi zarządami kwaterunkowo-budowlanymi, sztabami związków taktycznych, a w odniesieniu do miasta Warszawy - z Szefostwem Służby Zakwaterowania i Budownictwa Garnizonu Stołecznego. Sztab okręgu wojskowego zasięga również opinii:

- Sztabu Generalnego WP, jeżeli założenia planu prowadzą do likwidacji kompleksów wojskowych;
- Głównego Kwatermistrzostwa WP i Sztabu Służb Technicznych, gdy realizacja założeń planu może spowodować uszczuplenie stanu posiadania nieruchomości wojskowych;
- Sztabu Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, jeżeli założenia planu mogą utrudnić funkcjonowanie lotnisk i drogowych odcinków lotniskowych;
- Sztabu Marynarki Wojennej, jeżeli założenia planu kolidują z rejonami umocnionymi oraz obiektami i urządzeniami Marynarki Wojennej.

Opinię finalną Sztaby OW przesyłają bezpośrednio do instytucji, która o nią zabiegała. Proces ten obrazuje załącznik 13.

Plany miejscowe i projekty założeń do nich są opracowywane w wojewódzkich pracowniach planistycznych na zlecenie terenowych organów samorządowych. Uzgadnia się je z wojewódzkimi sztabami wojskowymi. W celu opracowania finalnej opinii kompleksowej WSzW żąda opinii etapowych od właściwych wojskowych rejonowych zarządów kwaterunkowo-budowlanych oraz /zależnie od potrzeb/ zasięga rad od sztabów RSZ, szefostw przewozów wojskowych, dowództw garnizonów, inspektoratów obrony cywilnej i zainteresowanych jednostek wojskowych. Obrazuje to załącznik 14. Jeżeli jednak plany /projekty założeń/ mogą doprowadzić do kolizji z kompleksami wojskowymi, wówczas WSzW przesyła całą dokumentację wraz ze swoją opinią do sztabu OW, który kontynuuje działalność uzgodnieniową w taki sposób, jak to zostało przedstawione w załączniku 13.

3. Opiniowanie propozycji wskazań lokalizacyjnych i planów realizacyjnych inwestycji budowlanych

Z konsultowaniem i uzgadnianiem planów zagospodarowania przestrzennego wiąże się ściśle problem opiniowania propozycji wskazań lokalizacyjnych /projektów realizacyjnych/ inwestycji budowlanych. Można wyróżnić trzy rodzaje lokalizacji inwestycji pod względem ich wpływu na obronność:

- kolidujące z obiektami wojskowymi,
- nie kolidujące z obiektami wojskowymi, ale mające istotny wpływ na obronność,

- nie kolidujące z obiektami wojskowymi i nie mające wpływu na obronność.

O ile różnica między inwestycjami kolidującymi i nie kolidującymi z obiektami wojskowymi jest wyraźna, to między kolidującymi mającymi wpływ na obronność i nie mającymi tego wpływu - jest trudna do ustalenia. Wydaje się, że ściślejsze ustalenie granicy między tymi rodzajami kolizji powinno być rozwiązane w przyszłości w ramach studiów zagospodarowania przestrzennego. Do tego czasu pozostaje wyłącznie kierowanie się nabytym w tym zakresie doświadczeniem, co oczywiście jest dosyć subiektywne.

Kolizje z obiektami wojskowymi są również dosyć złożone. Można wyróżnić cztery podstawowe rodzaje kolizji, jakie mogą wystąpić z tymi obiektami. Są więc kolizje powodujące:

- likwidację obiektów wojskowych,
- zmiany w stanie posiadania nieruchomości wojskowych,
- utrudnienia w funkcjonowaniu obiektów wojskowych,
- utrudnienia w funkcjonowaniu lotnisk /budownictwo wysokościowe/, a także drogowych odcinków lotniskowych w razie ich uruchomienia.

Przebieg opiniowania przedmiotowej dokumentacji w resorcie obrony narodowej jest zbliżony do procesu konsultacyjno-uzgodnieniowego dokumentacji planistycznej zagospodarowania przedstrzennego. Przebieg ten w odniesieniu do dokumentacji lokalizacyjno-realizacyjnej o znaczeniu: krajowym został przedstawiony w załączniku 15, wojewódzkim - 16 i lokalnym - 17. Należy jednak zaznaczyć, że jeżeli opiniowana dokumentacja prowadzi do likwidacji kompleksów wojskowych, to finalną opinię kompleksową może wydać jedynie Sztab Generalny WP. Jeżeli natomiast powoduje ona tylko zmiany w stanie posiadania nieruchomości wojskowych - to opinię taką powinno wystawić Główne Kwatermistrzostwo WP.

x

x

x

Przedstawiony powyżej system konsultacyjno-uzgodnieniowy planów zagospodarowania przestrzennego i opiniowania propozycji wskazań lokalizacyjnych /planów realizacyjnych/ inwestycji budowlanych jest z jednej strony nieco skomplikowany, ale za to

z drugiej:

- skutecznie zabezpiecza interesy obronne państwa,
- równomiernie i zgodnie z kompetencjami rozkłada zadania na poszczególnych wykonawców,
- nie wymaga tworzenia dodatkowych komórek organizacyjnych i nowych etatów.

4. Studiowanie struktur zagospodarowania przestrzennego

Głównym celem studiów przestrzennych o charakterze obronnym jest prowadzenie działalności poznawczej umożliwiającej zwiększenie skuteczności kształtowania struktur pod kątem potrzeb obronnych, przy równoczesnym zachowaniu zbieżności z interesami rozwoju społeczno-gospodarczego.

Zakres tak pojmowanych studiów przestrzennych obejmuje:

- a/ pięć działów tematycznych pokrywających się z głównymi działami zagospodarowania przestrzennego, tj. przemysł, sieć osadniczą, infrastrukturę techniczną /transport, łączność, energetykę i gospodarkę wodną/ i społeczną /placówki służby zdrowia, oświaty, szkolnictwa oraz kultury i sztuki/, a także układy strefowe /rolnictwo, leśnictwo i rekreację/;
- b/ jeden dział specjalistyczny nie występujący w cywilnym planowaniu przestrzennym, który dotyczy struktur przestrzennych Sił Zbrojnych RP.

Działalność studyjna w zakresie zagospodarowania przestrzennego prowadzona jest w systemie studiów operacyjnych TDW od 1976 roku. Integracja przedmiotowych studiów ma wiele stron dodatnich. Należą do nich:

- długie tradycje studiów operacyjnych w siłach zbrojnych zarówno w zakresie organizacyjnym, jak i badawczym /natomiast studia przestrzenne w wojsku nie wyszły w zasadzie poza wąską grupę hobbistów i osób zajmujących się "z urzędu" tą problematyką/;
- istnienie odpowiedniej bazy zabezpieczającej realizację studiów operacyjnych, tj. środki finansowe, limit kilometrów
- /uzyskanie oddzielnej bazy wyłącznie na potrzeby studiowania struktur przestrzennych napotkałoby na duże trudności/.

- pokrewna tematyka studyjna /wiele spraw można łączyć i wykonywać mniejszym nakładem sił/.

Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych opracowano podstawowy temat studyjny dotyczący analizy zagospodarowania przestrzennego Polski w świetle potrzeb obronnych, łącznie z propozycjami odnośnie jego dalszego kształtowania. Natomiast w latach osiemdziesiątych zapoczątkowano wykonanie metodologii oceny planów zagospodarowania przestrzennego i projektów lokalizacji inwestycji gospodarki narodowej pod kątem potrzeb obronnych. Realizacja tego opracowania napotyka jednak na duże trudności.

Studia operacyjne TDW nie są jedyną bazą badawczą w zakresie obronnej problematyki zagospodarowania przestrzennego. Problemy te są również pośrednio rozwiązywane przez Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN. W ramach komitetu działa około 10 komisji, a łączna liczba naukowców i praktyków związanych z jego pracami wynosi ponad 260 osób. Komitet ten wydaje dwa periodyki pt.: "Studia" i "Biuletyn", w których propaguje najnowsze osiągnięcia naukowe krajowe i zagraniczne w zakresie gospodarki przestrzennej i przestrzennego zagospodarowania kraju. Ponadto opracowuje on ekspertyzy przydatne w praktycznej działalności planistycznej. Działalność resortu obrony narodowej ukierunkowana jest głównie na maksymalne zbliżenie badań naukowych w tej dziedzinie do potrzeb praktycznych.

B I B L I O G R A F I A

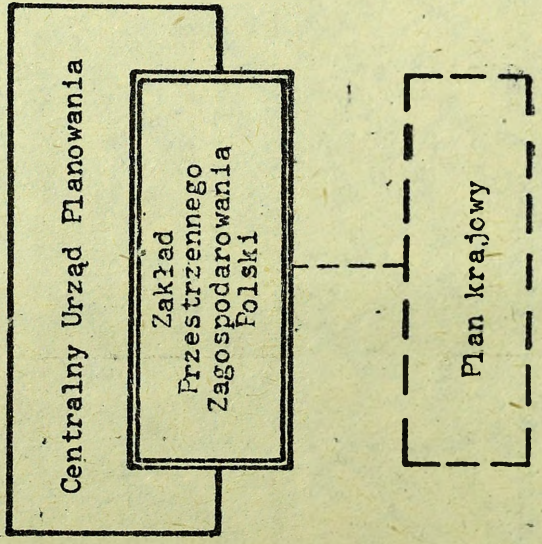
/Wybrane pozycje/

1. Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia, praca zbiorowa, Biuletyn KPZK PAN, zeszyt 79, Warszawa 1973;
2. BAREŃSKI L., Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju, Myśl Wojskowa nr 7, Warszawa 1972;
3. BAREŃSKI L., Niektóre aspekty rozwoju infrastruktury w planie perspektywicznym, Myśl Wojskowa nr 11, Warszawa 1972;
4. Gospodarka przestrzenna. Diagnoza i rekonstrukcje, Ossolineum Wrocław-Warszawa 1984;
5. JEZIORSKI J., Niektóre prawidłowości przygotowywania wymagań obronnych na użytek planowania przestrzennego, Przegląd OTK nr 2, Warszawa 1977;
6. JEZIORSKI J., Podstawy kształtowania wymagań obronnych w procesie przestrzennego zagospodarowania kraju, Przegląd OTK nr 2, Warszawa 1974;
7. LESZCZYCKI S., Badania naukowe a obronność, Myśl Wojskowa nr 1 i 2, Warszawa 1973;
8. LESZCZYCKI S., Geografia a planowanie przestrzenne i ochrona środowiska, FWN, Warszawa 1977;
9. MALISZ B., Problematyka przestrzennego zagospodarowania kraju, FWN, Warszawa 1974;
10. MALISZ B., Podstawy gospodarki i polityki przestrzennej, Ossolineum, Wrocław-Warszawa 1984;
11. MONDRZYCKI Z., Obronne uwarunkowania systemu osadniczego Polski, Przegląd OTK nr 1, Warszawa 1988;
12. MONDRZYCKI Z., Ogólne zasady formułowania wymagań o charakterze obronnym względem przestrzennego zagospodarowania kraju, Myśl Wojskowa nr 1, Warszawa 1976;
13. MONDRZYCKI Z., Sieć osadnicza Polski w aspekcie potrzeb obronnych, Problemy geografii osadnictwa i ludności w Polsce, UAM, Poznań 1988;

14. MONDRZYCKI Z., Teoretyczne zasady kształtowania struktur przestrzennych Polski w aspekcie potrzeb obronnych, Zeszyty Naukowe ASG 3-54, Warszawa 1988;
15. MONDRZYCKI Z., Wpływ rozwoju przestrzennego zagospodarowania kraju na jego obronność w aspekcie prognostycznym, Przegląd OTK nr 2, Warszawa 1986;
16. MONDRZYCKI Z., Wybrane teoretyczne aspekty stawiania diagnozy w zakresie funkcjonowania struktur przestrzennych sił zbrojnych, Myśl Wojskowa nr 6, Warszawa 1981;
17. MRZYGLÓD T., Przestrzenne zagospodarowanie Polski, PWE, Warszawa 1971;
18. PISKOZUB A., Funkcja przemieszczania jako cecha wspólna infrastruktury, Biuletyn Informacyjny "Problemy ekonomiki transportu", zeszyt 2, Warszawa 1977;
19. Plan przestrzennego zagospodarowania kraju do roku 1990, praca zbiorowa, Biuletyn KPZK PAN, zeszyt 85, Warszawa 1974;
20. Przestrzenne zagospodarowanie kraju w aspekcie obronnym, praca zbiorowa, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, zeszyt 96, Warszawa 1978;
21. Wybrana problematyka w zakresie przestrzennego zagospodarowania kraju. Materiały z kursu instruktorsko-szkoleniowego, praca zbiorowa, Szt.Gen.Wewn. 3/6/77, Warszawa 1977.

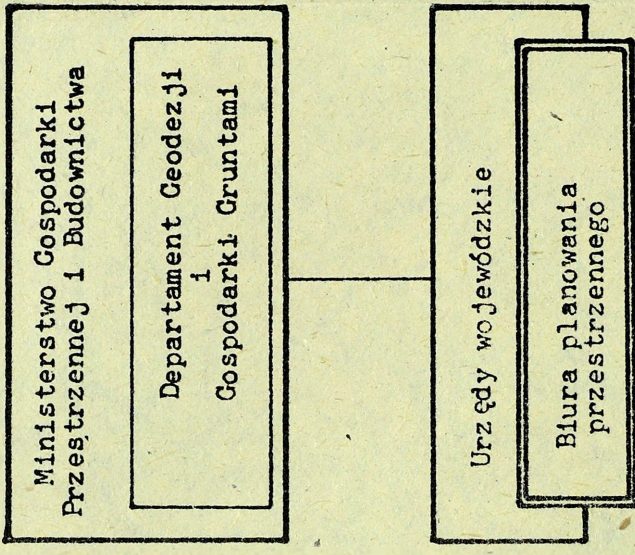
Struktura organizacyjna planowania zagospodarowania przestrzennego

Planowanie centralne /krajowe/

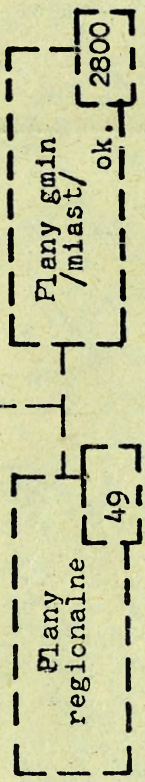

Państwowa Rada ds. Gospodarki i Przestrzennej

Planowanie regionalne i miejskowe

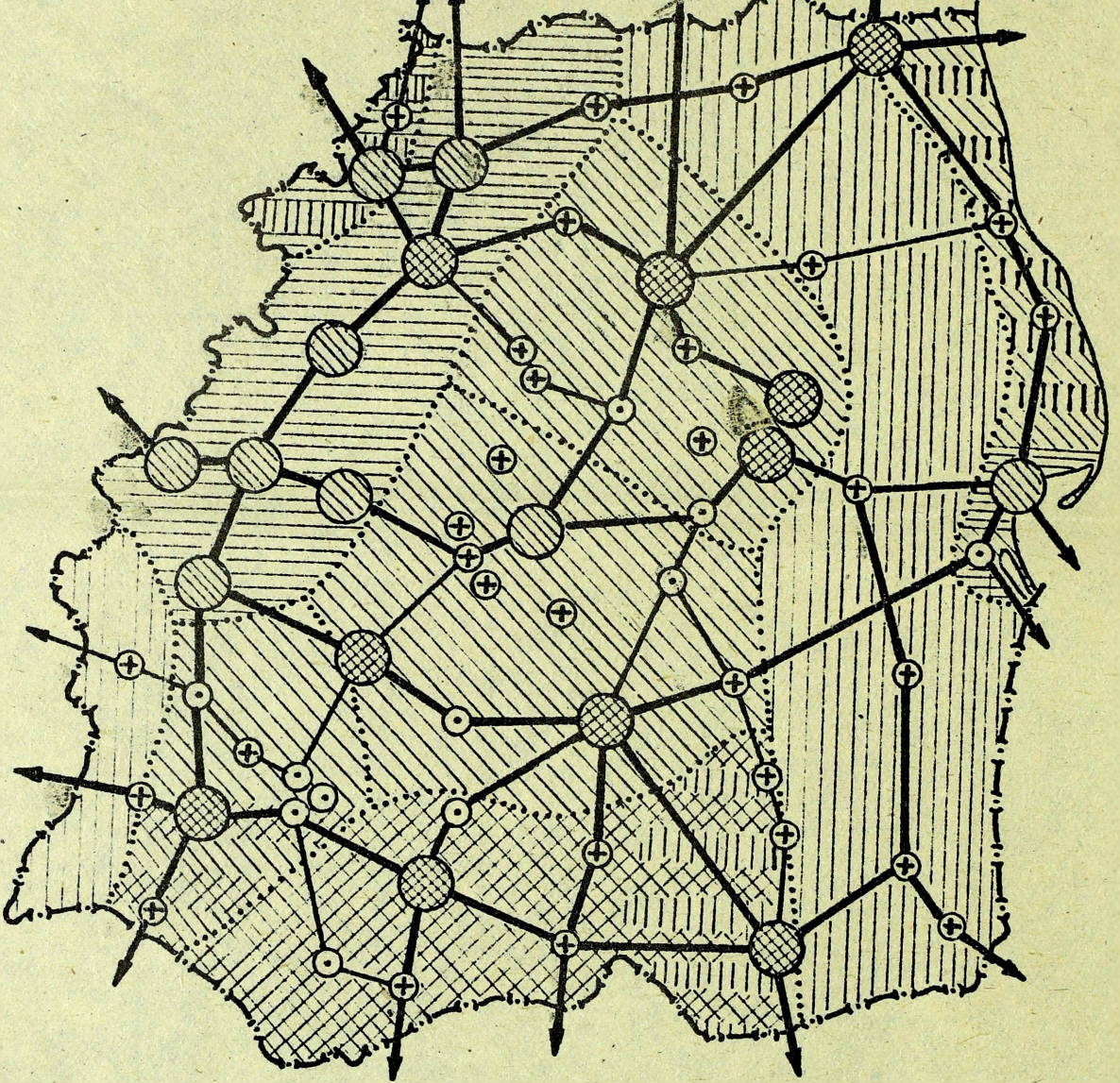
Polska Akademia
Komitet Przestrzennego Zagospodarowania
Instytut Geodezji i Przestrzennego Zagospodarowania

Objaśnienie znaków:

- Organy planowania
- Instytucje wykonawcze /sporządzające plany/

x/ Pełni funkcje inicjatywne, doradcze i opiniotwórcze
xx/ Zajmują się problematyką teoretyczno-poznawczą

Objaśnienie znaków:

Struktura funkcjonalno-przestrzenna

1. Aglomeracje miejskie o wzroście:

umiarkowanym

ograniczonym

umiarkowanym

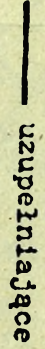

ograniczonym

3. Powiązania infrastruktury technicznej:

główne

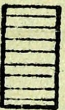

uzupełniająca

4. Dominanty polityki przestrzennej:

ochrona środowiska przyrodniczego

rozwiązywanie konfliktów przestrzennych

stabilizacja i porządkowanie struktur funkcjonalno-przestrzennych

przyspieszenie procesu urbanizacji oraz wyposażenie w urządzenia infrastruktury technicznej i społecznej

..... strefy regionalnej polityki przestrzennej państwa

Zamierzenia obronne
wkomponowane do projektu planu krajowego
opracowanego w 1939 roku

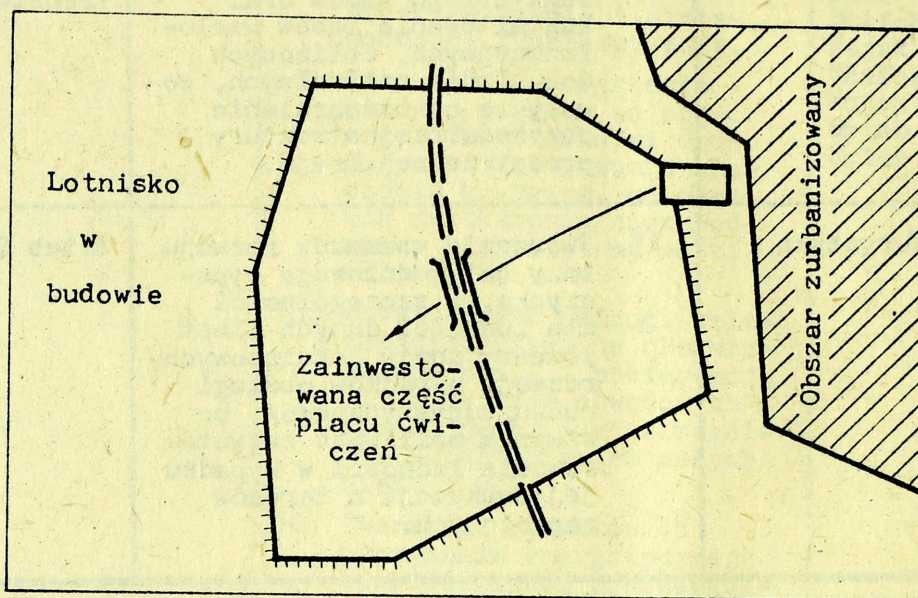
Lp.	Dział	Zamierzenie /wymaganie/ obronne	Zainteresowana instytucja /sztab/ resortu ON
1	2	3	4
1.	Osadnictwo	1. Umiarkowany wzrost ludności w poszczególnych aglomeracjach i ośrodkach polifunkcyjnych o znaczeniu krajowym, a jednocześnie preferowanie rozwoju miast średnich i małych. 2. Stopniowe eliminowanie zjawisk progowych i kolizyjnych w poszczególnych aglomeracjach miejskich i ośrodkach polifunkcyjnych o znaczeniu krajowym, co doprowadzi do sprawniejszego oraz bezpieczniejszego ich funkcjonowania. 3. Dalsze zagospodarowanie stref rekreacji wokół aglomeracji miejskich i większych miast, co zwiększy możliwości rozśrodkowania ludności w przypadku zagrożenia.	Sztab OCK
2.	Przemysł	4. Przeciwdziałanie nadmiernej koncentracji działalności przemysłowej. 5. Honorowanie przestrzennych uwarunkowań lokalizacji przemysłu w poszczególnych częściach kraju.	Sztab Głównego Kwaternistrzostwa WP Sztab Służb Technicznych
3.	Gospodarka żywnościowa	6. Zwiększenie stopnia wykorzystania oraz przetworzenia płodów rolnych i hodowlanych przez tworzenie sieci małych, lokalnych zakładów przetwórstwa spożywczego, co zwiększy stopień samowystarczalności żywnościowej poszczególnych obszarów kraju.	Sztab Głównego Kwaternistrzostwa WP

1	2	3	4
4.	Infrastruktura techniczna	<p>7. Umacnianie krajowego układu infrastruktury technicznej o dużych zdolnościach przemieszczania i niezawodności funkcjonowania.</p> <p>8. Równoczesne połączenie każdego regionu co najmniej dwoma trasami drogowymi i kolejowymi o znaczeniu krajowym, co oznacza zwiększenie niezawodności i substytucyjności układu.</p> <p>9. Powszechność obsługi telekomunikacyjnej na obszarze całego kraju z preferencją dla rozwiązań obwodowych /podwójnych/, ze szczególnym uwzględnieniem małych miast i wsi.</p> <p>10. Tworzenie warunków do utrzymania energetycznej samodzielności poszczególnych regionów na poziomie minimalnym.</p>	<p>Sztab Głównego Kwatermistrzostwa WP Szefostwo Wojsk Łączności Szefostwo Wojsk Inżynier. Sztab WLiOP Sztab MW</p>
5.	Ochrona środowiska	<p>11. Tworzenie przyrodniczego systemu obszarów chronionych, obejmującego cały kraj i łatwo dostępnego dla każdego obywatela, co zwiększy stopień ochrony ludności przed zagrożeniem i ułatwi jej rozmieszczenie na wypadek zagrożeń.</p>	<p>Sztab Głównego Kwatermistrzostwa WP Sztab OCK</p>
6.	Gospodarka wodna	<p>12. Wprowadzenie zlewniowego gospodarowania wodą, co oznacza możliwość skutecznego i bezpieczniejszego wykorzystania zasobów wodnych kraju.</p> <p>13. Ustalenie priorytetu w zaopatrzeniu ludności w wodę z zasobów wód podziemnych i powszechności stosowania wodociągów, co zwiększy możliwość dostarczenia nieskażonej wody pitnej.</p>	<p>Sztab OCK</p>

1	2	3	4
7.	Gospodarka leśna	14. Zwiększenie stopnia lesistości kraju, poprawy stanu sanitarnego lasów oraz kształtowania lasów wielofunkcyjnych, zbliżonych do układów naturalnych, co wpłynie na uodpornienie przyrodniczej struktury przestrzennej kraju.	Sztab Głównego Kwatermistrzostwa WP
8.	Turystyka	15. Tworzenie warunków rozwoju bazy cotygodniowego wypoczynku, w szczególności dla ludności dużych miast /budowy domów letniskowych, rozwoju ośrodków obsługi ruchu turystycznego/, co stwarza możliwość zakwaterowania ludności w wypadku jej ewakuacji z terenów zagrożonych.	Sztab OCK

Sposób rozwiązania kolizji drogi szybkiego ruchu
z przykoszarowym placem ćwiczeń

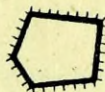
/ P r z y k ł a d /

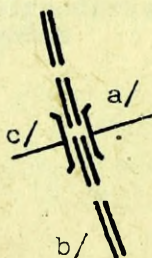
Objaśnienie znaków:

Kompleks koszarowy
/istniejący/

Plac ćwiczeń
/istniejący/

a/ Droga używana przez
wojskowe pojazdy mechaniczne
/istniejąca/

b/ Droga szybkiego ruchu
/planowana/

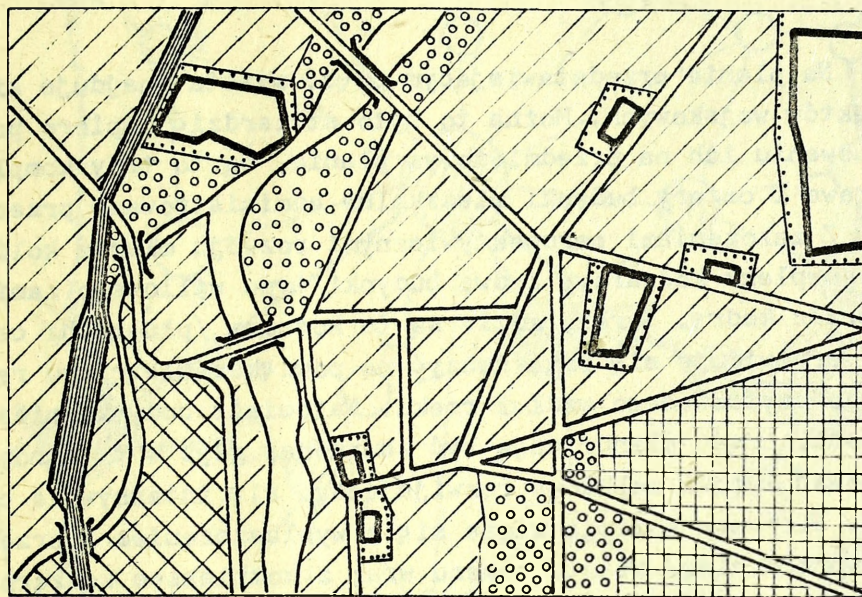
c/ Wiadukt
/łagodzący kolizję/

Uwaga! Drogi szybkiego ruchu nie można przesunąć:

- w kierunku wschodnim, ze względu na rozległy obszar zurbanizowany /kosztowne wyburzenia/,
- w kierunku zachodnim, ze względu na budowane lotnisko.

Kolizje występujące między istniejącymi obiektami wojskowymi
a założeniami rozwojowymi miasta

/ P r z y k ł a d /

Objaśnienie znaków:

1. Stan aktualny
/ tło planu /

Zabudowa mieszkaniowa
w y s o k a

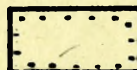
Zabudowa mieszkaniowa
n i s k a

Przemysł

Tereny kolejowe

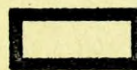

Tereny specjalne
/MON, MSW/

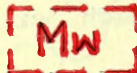
Tereny zielone
/parki, działki,
cmentarze itp/

2. Obiekty wojskowe
/wyeksponowane na planie/

Łącznie z budownictwem
mieszkaniowym

3. Stan perspektywiczny
/ plan /

Zabudowa mieszkaniowa
w y s o k a

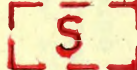
Zabudowa mieszkaniowa
n i s k a

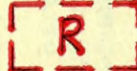
Przemysł

Kolejnictwo

Tereny specjalne
/MON, MSW/

Rekreacja
i tereny zielone

Uwaga! Treść tła planu nie
musi być identyczna
z treścią zamierzeń perspek-
tywicznych.

Objaśnienia do załącznika 5

Na planie przedstawiającym część miasta znajduje się 7 obiektów wojskowych. Można to było stwierdzić dopiero po wyeksponowaniu ich na przedmiotowym planie. Są to trzy kompleksy koszarowe i cztery budynki mieszkalne administrowane przez GAM.

Z założeniami perspektywicznymi rozwoju miasta koliduje jeden kompleks koszarowy i dwa budynki typu willowego zamieszkałe przez kadrę. Teren, gdzie są te koszary /płn-zach. część planu/ przewiduje się przeznaczyć na powiększenie ciągu rekreacyjnego usytuowanego wzdłuż rzeki. Natomiast budynki mieszkalne /płd-zach. część planu/ mają być zburzone, gdyż w tę stronę ma postępować wysoka zabudowa rozwijającego się intensywnie centrum miasta. Pierwsza kolizja wiąże się z wywłaszczeniem i przekazaniem /sprzedaniem/ miastu terenu wraz z kompleksem koszarowym, zaś dwie następne sprawiają, iż MON zmuszony będzie do zbudowania w miejscu zużytych technicznie willi - dwóch wielokondygnacyjnych budynków. Zapewni to zachowanie właściwego "oblicza" architektoniczno-przestrzennego tej części miasta. Pozostałe cztery obiekty /w płn-wsch. części planu/ nie kolidują z rozwojem miasta.

Makrostruktura funkcjonalno-przestrzenna Polski
/Zależności: koncentracja - obronność/

I. Sieć osadnicza

Aglomeracje o dużym stopniu koncentracji, która zostanie prawdopodobnie zahamowana /warunki obronności przestaną się pogarszać/:

- w pierwszej dekadzie XXI wieku

- w drugiej dekadzie XXI wieku

Aglomeracje o średnim stopniu koncentracji /względnie dobre warunki obronności/

Wybrane krajowe ośrodki rozwoju o względnie małym stopniu koncentracji /dobre warunki obronności/

II. Infrastruktura techniczna

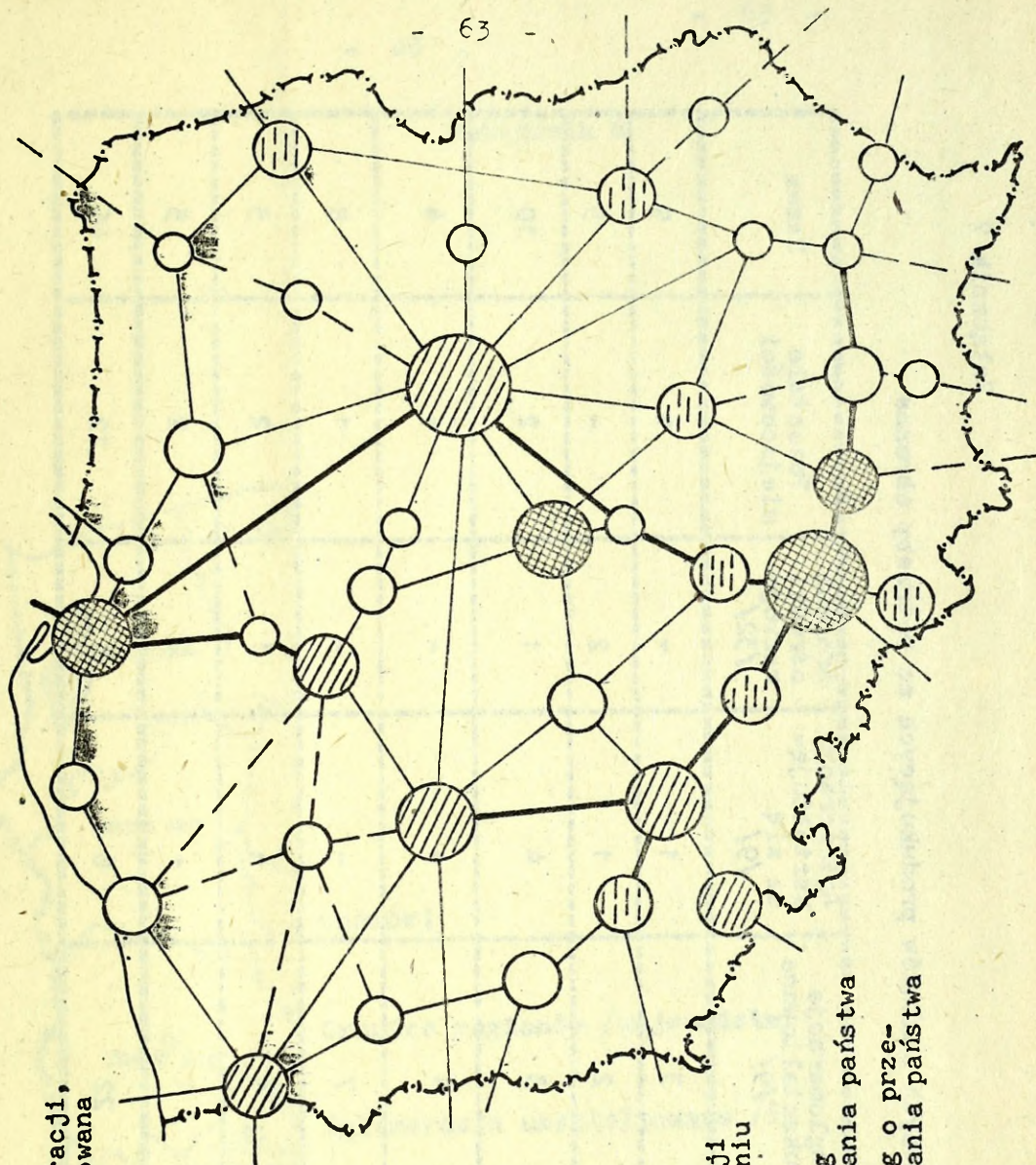
Bardzo wysoki stopień koncentracji usług o szczególnie dużym znaczeniu dla funkcjonowania państwa

Wysoki stopień koncentracji usług o dużym znaczeniu dla funkcjonowania państwa

Średni stopień koncentracji usług o przeciętnym znaczeniu dla funkcjonowania państwa

Liczba głównych zakładów produkujących na potrzeby obronne

Lp.	Asortyment	Aglomeracje ukształtowane /9/	Aglomeracje kształtują- ce się /9/	Krajowe ośrodki rozwoju /32/	Pozostałe miejscowości	Razem
1.	Amunicja	3	1	-	5	9
2.	Uzbrojenie	2	1	2	-	5
3.	Sprzęt czołgowo- samochodowy	3	4	1	2	10
4.	Sprzęt radioelektroniczny	4	-	-	-	4
5.	Sprzęt łączności	7	-	-	1	8
6.	Sprzęt chemiczny	2	-	1	2	5
7.	Sprzęt inżynierski	1	-	2	2	5
O g ó łą m		22	6	6	12	46

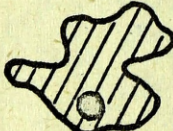
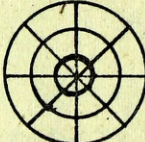
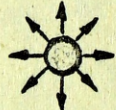
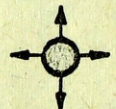
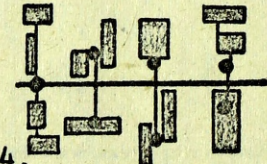
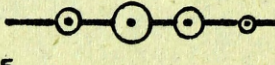
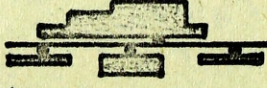
Załącznik 9

Podstawowe dane o największych obszarach zurbanizowanych

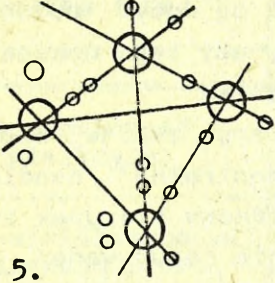
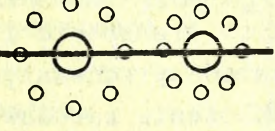
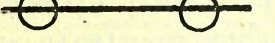
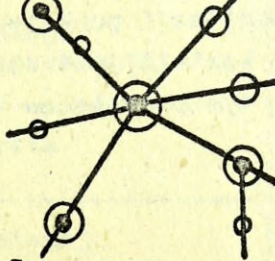
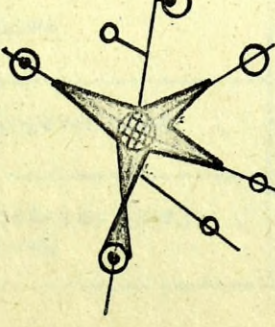
Lp.	Wyszczególnienie	Powierzchnia w km ²	Ludność w %	Produkcja w jednost- kach umow- nych
I	AGLOMERACJE UKSZTAŁTOWANE	11 892	31	55
	w tym:			
1.	Katowicka	5 738	10	20
2.	Warszawska	1 366	6	9
3.	Łódzka	432	3	6
4.	Krakowska	909	4	6
5.	Wrocławska	375	2	3
6.	Poznańska	748	2	3
7.	Bydgosko-toruńska	970	1	3
8.	Gdańska	759	2	14
9.	Szczecińska	595	1	1
II	AGLOMERACJE KSZTAŁTUJĄCE SIĘ	4 113	10	15
III	POZOSTAŁY OBSZAR KRAJU	296 672	59	30
IV	P O L S K A	312 677	100	100

Podstawowe kształty zabudowy przestrzennej obszarów zurbanizowanych
i ich ocena pod względem obronnym

1. Formy zwarte

Formy x/	Układy x/	Ideogram zwartej zabudowy xx/	Ocena obronna xxx/
Plazmowe /koncentryczne/	Zwarte	1. 	0
	Rozluźnione	1. 	1
Gwiazdziste /koncentryczne/	Promienisto-obwodnicowe	2. 	2
	Wielopromienne	3. 	2
	Małopromienne	3. 	3
Linearne /pasmowe/	Grzebieniowe	4. 	3
	Łańcuchowe	5. 	4
	Pasmowe	4. 	4

2. Formy rozproszone

Formy x/	Układy x/	Ideogram zwartej zabudowy xx/	Ocena obron- na xxx/ na
Wielocentryczne	Wielobiegunowe	 <p>5.</p>	3
	Dwubiegunowe konstelacyjne	 <p>5.</p>	3
	Dwubiegunowe proste	 <p>5.</p>	4
Satelitarno- centryczne	Proste	 <p>5.</p>	2
	Promieniste	 <p>6.</p>	3

Objaśnienia do załącznika 10

- x/ W postaci "czystej" występują praktycznie bardzo rzadko. Najczęściej są to formy /układy/ mieszane.
- xx/ Różnice występujące między poszczególnymi formami i układami są dosyć trudne do wyeksponowania na rysunku. Dlatego też, aby tego dokonać, posłużono się różnymi sposobami obrazowania:
1. Zarys zwartej zabudowy z zaznaczeniem położenia części centralnej /handlowo-usługowej/.
 2. Ideowy kierunek zabudowy wzdłuż linii /wewnątrz obszary nie zabudowane/.
 3. Kierunki rozprzestrzeniania się zabudowy.
 4. Usytuowanie zabudowy względem głównych linii infrastruktury transportu i ośrodków handlowo-usługowych /zarys zabudowy schematyczny/.
 5. Położenie zabudowy z centrami handlowo-usługowymi /lub bez/ względem siebie i główne relacje zależności.
 6. Położenie zabudowy z centrami handlowo-usługowymi /lub bez/, główne relacje zależności i kierunki rozprzestrzeniania się zabudowy.
- xxx/ Do oceny kształtu zwartej zabudowy zastosowano tzw. metodę bonitacji punktowej. Przyjęto przy tym zasadę, że im dany kształt jest z obronnego punktu widzenia korzystniejszy, tym przypisano mu więcej punktów.

Aktualne tendencje przeobrażeń form przestrzennych
aglomeracji w świetle potrzeb obronnych

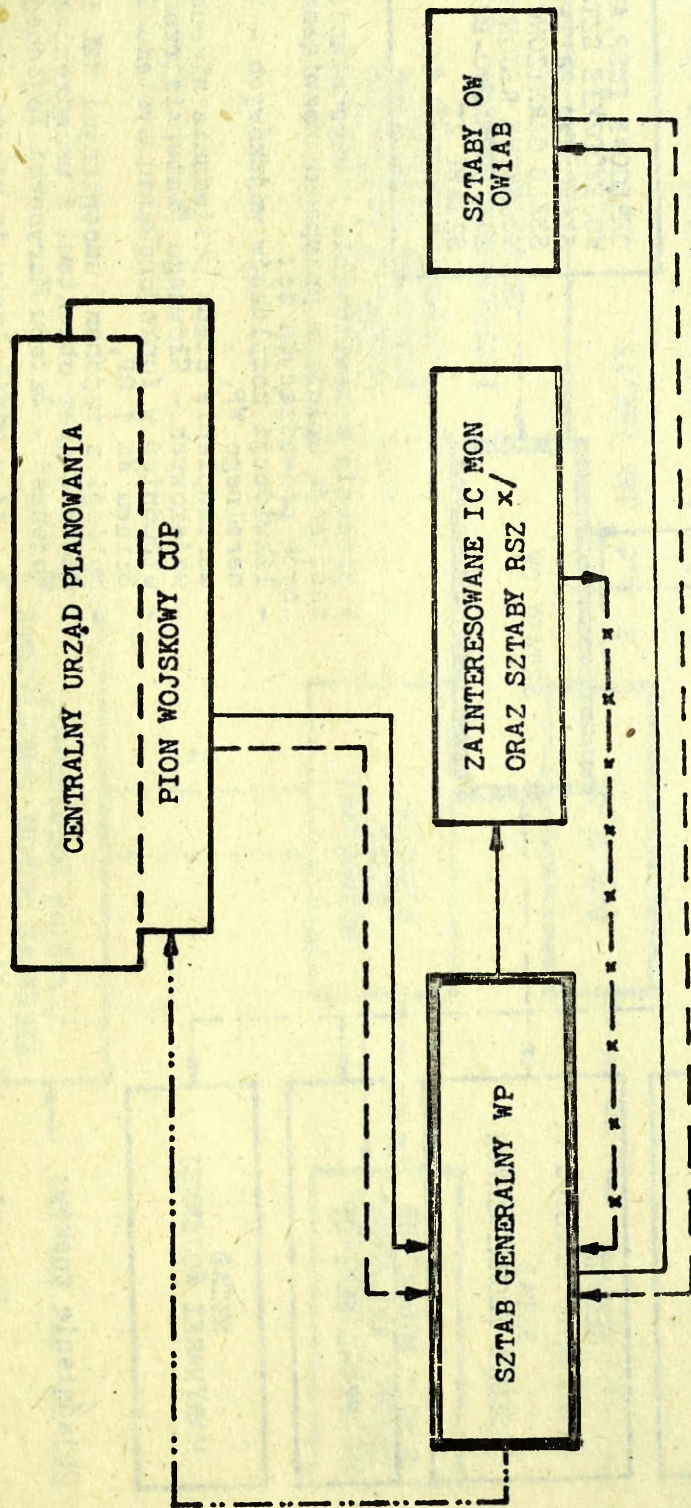
Lp.	Nazwa aglomeracji	U p r o s z c z o n e kierunki przekształceń lub utrwalenie istniejących form x/	Orientacyj- na ocena ^{xx/} obronna
1	2	3	4
1	Warszawska	z gwiazdzisto-wielopromiennej na dwubiegunowo-konstelacyjną	2 3 +
2	Katowicka	z wielocentryczno-wielobiegunowej na satelitarno-centryczną prostą	3 2 -
3	Łódzka	z satelitarno-centrycznej prostej na gwiazdzisto-małopromienną	2 3 +
4	Gdańska	linearna grzebieniowa	3
5	Krakowska	z dwubiegunowo-konstelacyjnej na linearno-grzebieniową	3
6	Wrocławska	plazmowa rozluźniona	1
7	Poznańska	z plazmowo-rozluźnionej na gwiazdzisto-małopromienną	1 3 +
8	Bydgosko-toruńska	dwubiegunowa prosta	4
9	Szczecińska	z plazmowo-rozluźnionej na gwiazdzisto-małopromienną	1 3 +
10	Staropolska	linearna łańcuchowa	4
11	Bielsko-bialska	gwiazdzista wielopromienna	2
12	Lubelska	z dwubiegunowo-konstelacyjnej na linearno-łańcuchową	3 4 +

1	2	3	3
13	Wałbrzyska	satelitarno-centryczna promienista	3
14	Legnicko-głogowska	satelitarno-centryczna prosta	2
15	Opolska	z plazmowo-rozluźnionej na gwiazdzisto-małopromienną	1 + 3
16	Białostocka	z plazmowo-rozluźnionej na dwubiegunowo-konstelacyjną	1 + 3
17	Częstochowska	z gwiazdzisto-wielopromiennej na grzebieniowo-linearną	2 + 3
18	Rzeszowska	z plazmowo-rozluźnionej na dwubiegunowo-konstelacyjną	1 + 3

x/ Formy /układy/ poszczególnych aglomeracji zostały znacznie uproszczone w celu łatwiejszego przypisania im odpowiedniej liczby punktów z załącznika 10 i dokonania porównań.

xx/ Przekształcenia: pozytywne /+/, negatywne /-/, utrwalenie istniejącej formy /brak znaku/.

Konsultowanie projektu założeń i planu krajowego

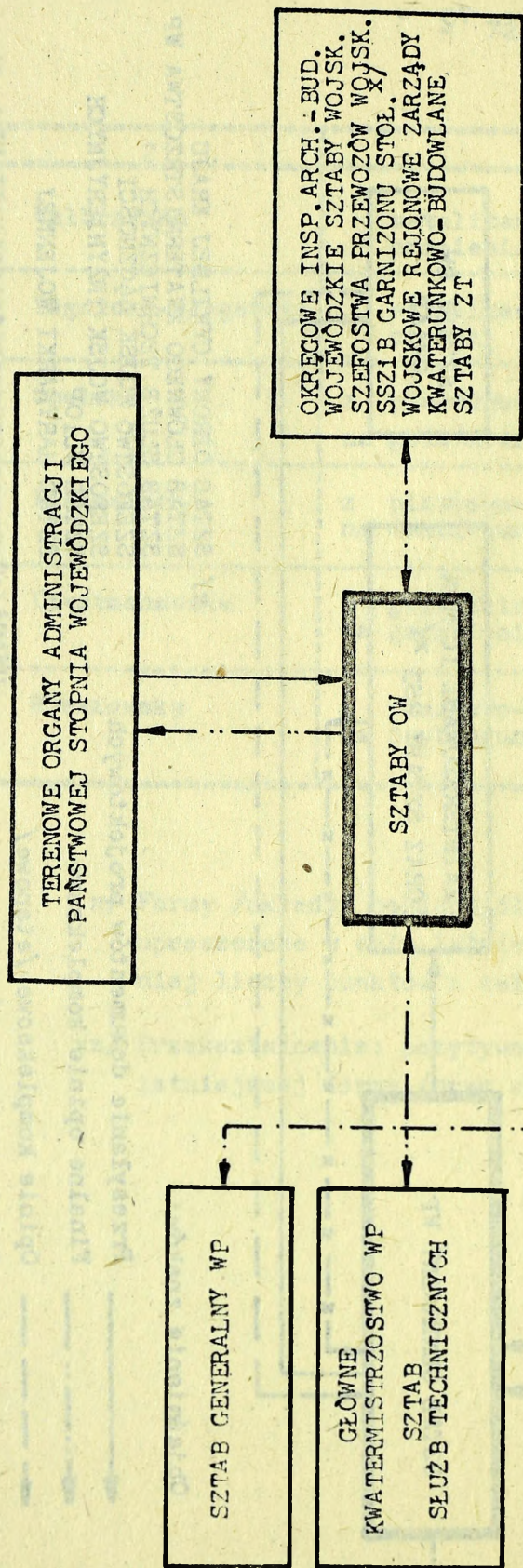
Objaśnienie znaków:

- Przesyłanie dokumentów projektowych
- ←... Finalne opinie kompleksowe
- ← Opinie kompleksowe /etapowe/
- ←" x Opinie branżowe /etapowe/

- x/ SZTAB OBRONY CYWILNEJ KRAJU
- SZTAB GŁÓWNEGO KWATERMISTRZOSTWA WP
- SZTAB SŁUŻB TECHNICZNYCH
- SZEFOSTW WOJSK ŁĄCZNOŚCI
- SZEFOSTWO WOJSK INŻYNIERYJNYCH
- SZTAB WL10P
- SZTAB MARYNARKI WOJENNEJ

UWAGA: Opracowano na podstawie Instrukcji wymienionej na str. 15, z uwzględnieniem ostatnio zachodzących zmian.

Konsultowanie projektów założeń i uzgadnianie projektów planów regionalnych

W procesie konsultowania i uzgadniania sztaby OW zasięgają opinii w przypadku rozwiązań przestrzennych prowadzących do:

- likwidacji kompleksów wojskowych - Sztabu Generalnego WP,
- uszczuplenia stanu posiadania nieruchomości wojskowych - Głównego Kwatermistrzostwa WP,
- utrudnień w funkcjonowaniu systemu OPK - Sztabu WL i OP,
- kolizji z rejonami umocnionymi HEL i GDYNIA-OKSYWIE oraz obiektami i urządzeniami Marynarki Wojennej - Sztabu Marynarki Wojennej

x/ w odniesieniu do miasta stołecznego Warszawy

Objaśnienie znaków:

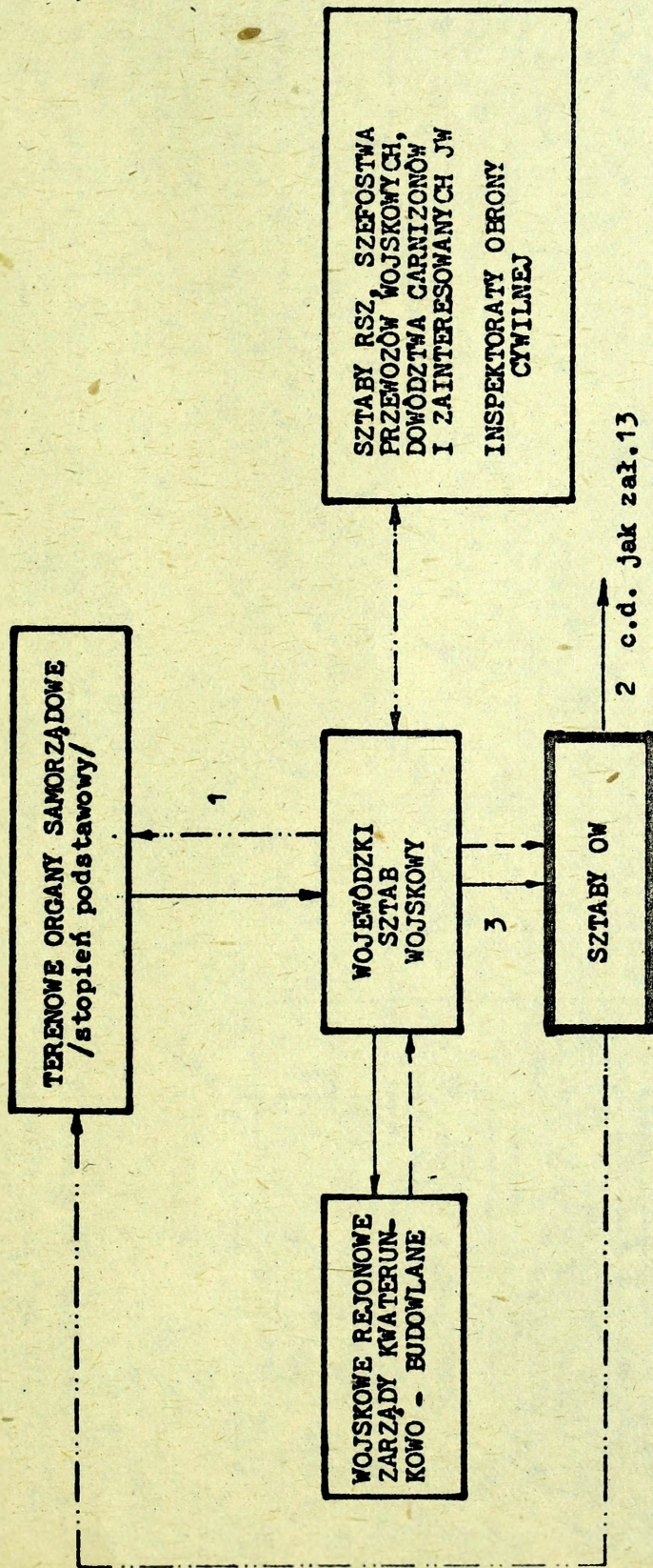
———— Przesyłanie dokumentów projektowych

-.-.-.-.- Finalne opinie kompleksowe

—> Współpraca

UWAGA: Opracowano na podstawie Instrukcji wymienionej na str.15, z uwzględnieniem ostatnio zachodzących zmian.

Uzgadnianie projektów założeń do planów miejscowych
i projektów tych planów

2 c.d. jak zał.13

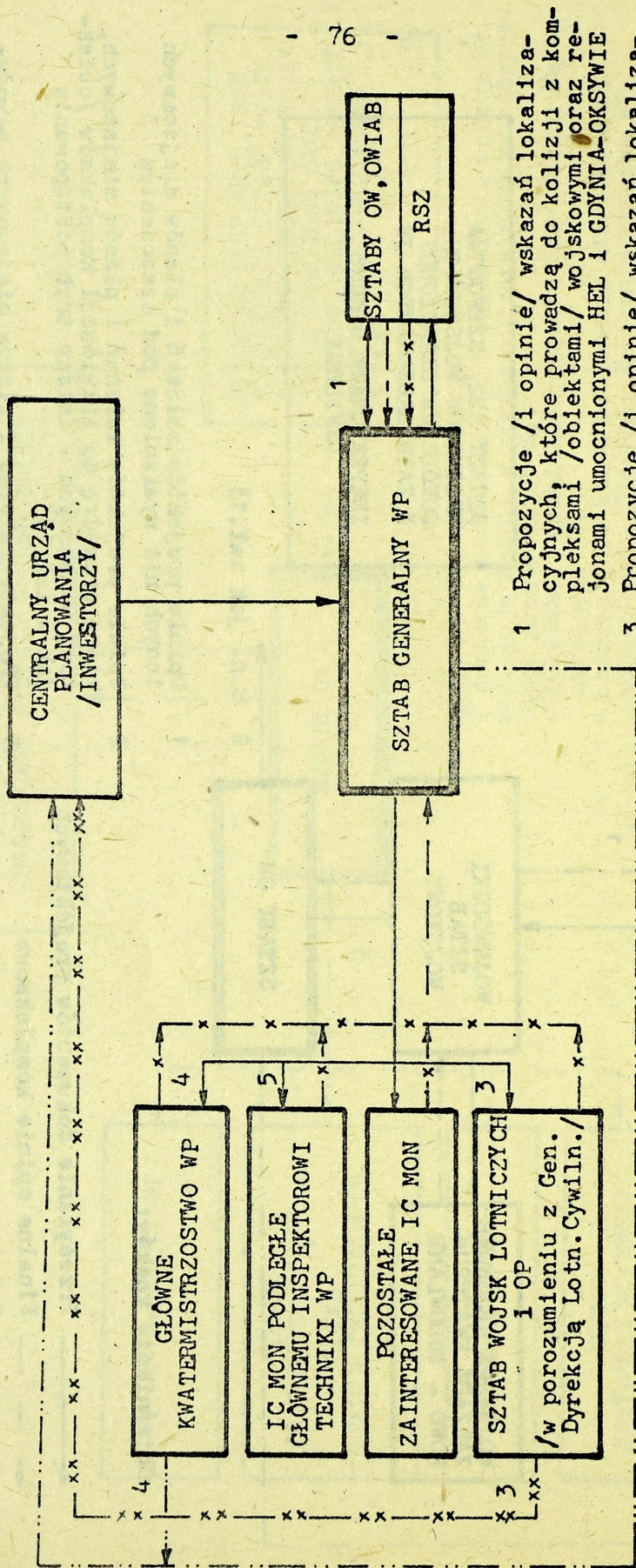
Objaśnienie znaków:

- Przesyłanie dokumentów projektowych
- .-.- Finalne opinie kompleksowe
- Opinie etapowe
- Współpraca

- 1 Opinie projektów założeń i planów miejscowych innych niż wymienione pod oznaczeniem 3
- 2 Opinie projektów założeń i planów miejscowych, które prowadzą do likwidacji kompleksów /obiektów/ wojskowych - dalszy tryb postępowania jak w zał.13
- 3 Projekty założeń i planów miejscowych powodujące kolizje z kompleksami /obiektami/ wojskowymi

UWAGA: Opracowano na podstawie Instrukcji wymienionej na str. 15 z uwzględnieniem ostatnio zachodzących zmian.

Opiniowanie propozycji wskazań lokalizacyjnych inwestycji budowlanych /lub planów realizacyjnych/ o znaczeniu krajowym

- 1 Propozycje /i opinie/ wskazań lokalizacyjnych, które prowadzą do kolizji z kompleksami /obiektami/ wojskowymi oraz rejonami umocnionymi HEL i GDYNIA-OKSYWIE
- 3 Propozycje /i opinie/ wskazań lokalizacyjnych w zakresie infrastruktury komunikacji lotniczej, drogowych odcinków lotniskowych i budownictwa wysokościowego

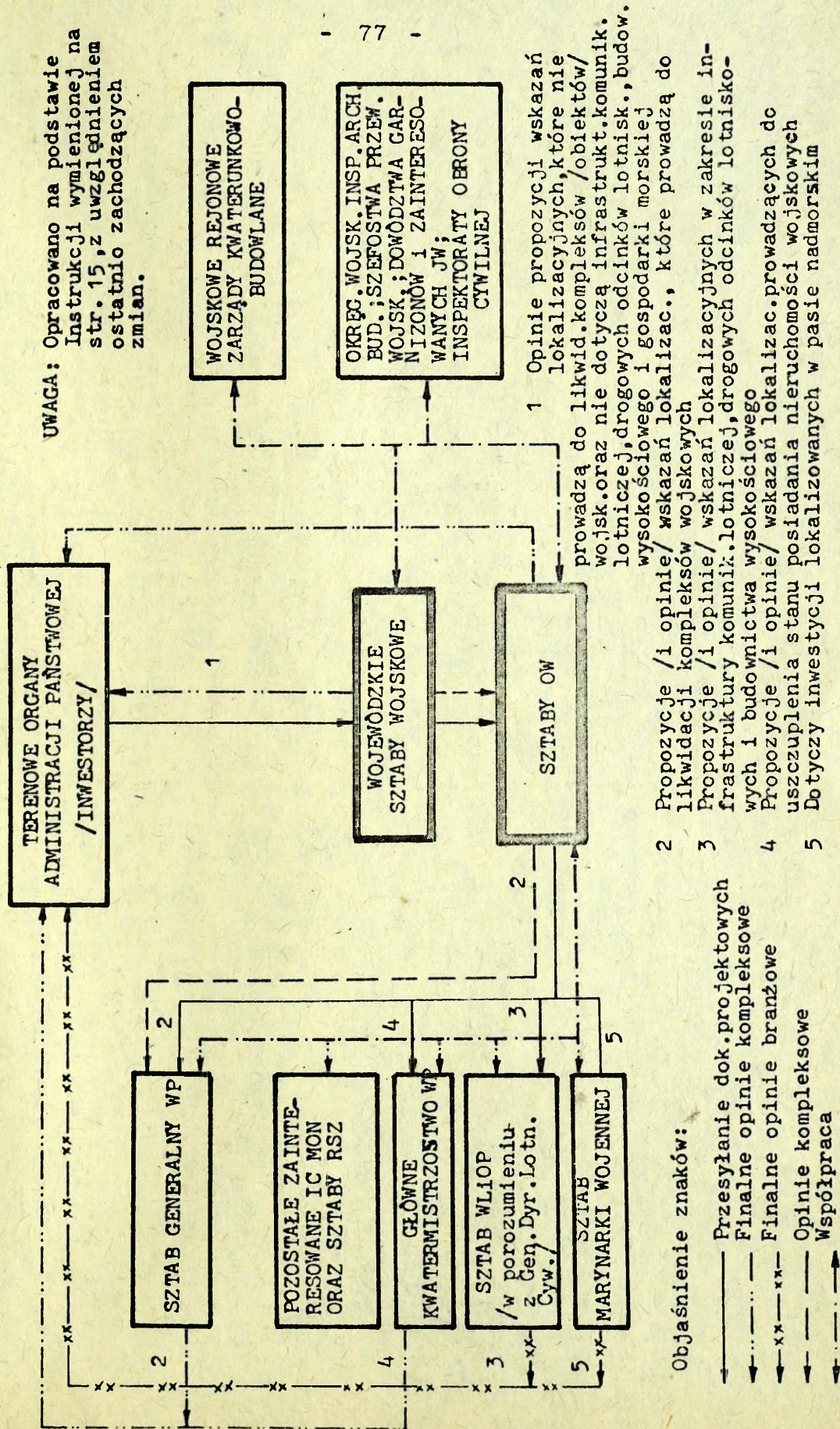
- 4 Propozycje /i opinie/ wskazań lokalizacyjnych, które prowadzą do uszczuplenia w stanie posiadania nieruchomości wojskowych
- 5 Propozycje /i opinie/ wskazań lokalizacyjnych dotyczące przemysłu obronnego i ich głównych kooperatorów

Objaśnienie znaków:

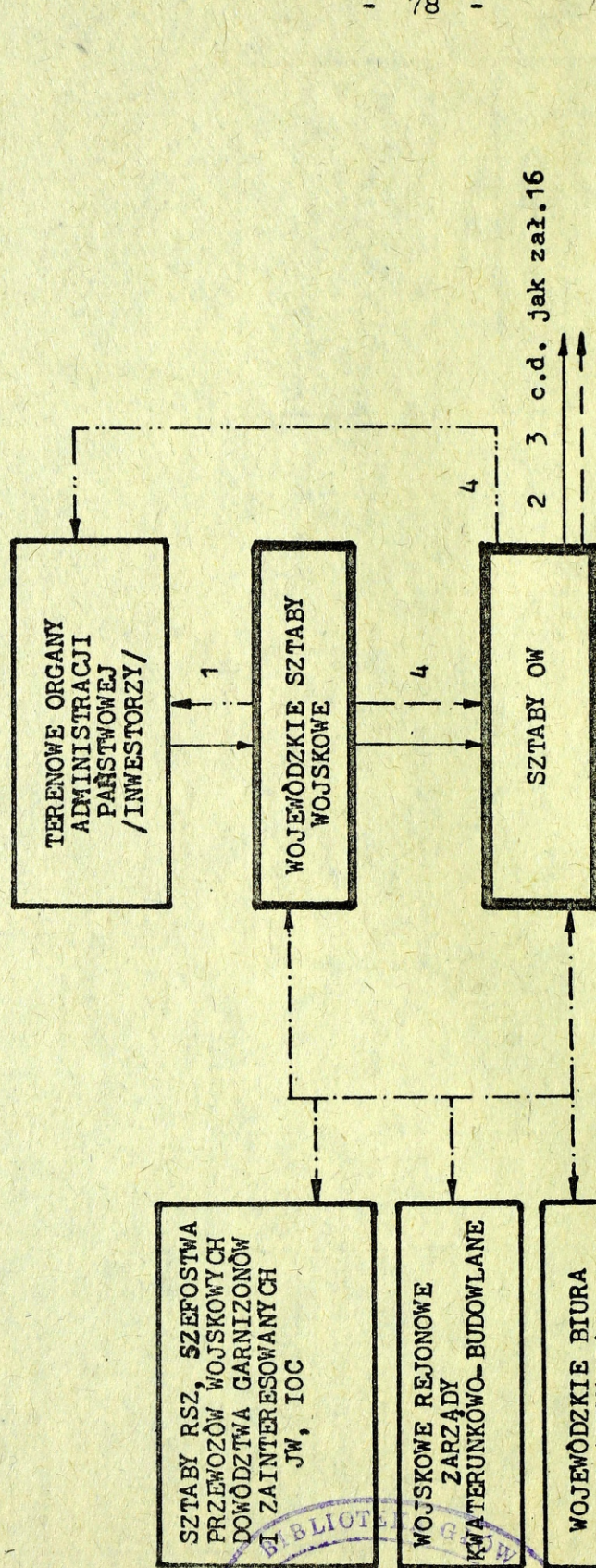
- Przesyłanie dokum. projektowych
- Finalne opinie kompleksowe
- Finalne opinie branżowe
- Opinie branżowe

UWAGA: Opracowano na podstawie Instrukcji wymienionej na str. 15, z uwzględnieniem ostatnio zachodzących zmian.

Opiniowanie propozycji wskazań lokalizacyjnych inwestycji budowlanych /lub planów realizacyjnych/ o znaczeniu wojewódzkim

Opiniowanie propozycji wskazań lokalizacyjnych inwestycji budowlanych /lub planów realizacyjnych/o znaczeniu lokalnym

- 1 Opinie propozycji wskazań lokalizacyjnych innych niż wymienione pod oznaczeniem 4
- 2 Propozycje /i opinie/ wskazań lokalizacyjnych, które prowadzą do likwidacji kompleksów /obiektów/ wojskowych - dalszy tryb postępowania jak w zał. 16
- 3 Propozycje /i opinie/ wskazań lokalizacyjnych dotyczące infrastruktury komunikacji lotniczej, drogowych odcinków lotniskowych i budownictwa wysokościowego
- 4 Propozycje /i opinie/ wskazań lokalizacyjnych powodujące kolizje z kompleksami /obiektami/ wojskowymi

Objaśnienie znaków:

- > Przesyłanie dokumentów projektowych
- .-> Finalne opinie kompleksowe
- - -> Opinie etapowe
- .-.-> Współpraca

